

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria –Vlada-Government

Zyra e Kryeministrit-Ured Premijera-Office of the Prime Minister

Zyra për Qeverisje të Mirë/Kancelarija za Dobro Upravljanje/Office on Good Governance

MAPIRANJE I PROCENA SISTEMA ZA ZAŠTITU DECE U REPUBLICI KOSOVO

SADRŽAJ

Predgovor.....	7
1.Uvod.....	9
2. Ključne preporuke	11
3. Metodologija.....	13
4.Sistem socijalne zaštite, zdravlja i obrazovanja	19
4.1 Ključni nalazi.....	20
4.2 Preporuke.....	27
4.2.1 Preporuke za jačanje pravnog okvira i politika za zaštitu dece	27
4.2.2 Preporuke u vezi sa poboljšanjem zakona i politika	28
4.2.3 Preporuke u vezi sa poboljšanjem koordinacije između institucija i funkcionisanja sistema	28
4.2.4 Preporuke za razmatranje kapaciteta ljudskih resursa, analizu stanja i društvenih normi u vezi sa zaštitom dece.....	31
5. Nalazi i preporuke u vezi sa sistemom dečije pravde i pitanja bezbednosti	33
5.1 Glavni nalazi	34
5.2 Preporuke.....	40
5.2.1 Izmene i dopune postojećih strategija i zakona, uključujući izradu novih zakona i podzakonskih akata	40
5.2.2 Pitanja povezana sa sprovođenjem zakona.....	40
5.2.3 Pitanja povezana sa koordinacijom između institucija i funkcionisanjem sistema.....	41
5.2.4 Pitanja povezana sa izgradnjom kapaciteta (obukom), analizom stanja i aktivnostima podizanja svesti	42
6. Ključni nalazi preporuke u vezi sa razvojem sistema i civilnim društvom	43
6.1. Glavni nalazi	43
6.2 Preporuke.....	46
6.2.1 Izmene i dopuna postojećih strategija i zakona, uključujući i izradu novih zakona i odgovarajućih podzakonskih akata.....	46
6.2.2 Preporuke u vezi sa sprovođenjem zakona	46
6.2.3 Preporuke u vezi sa koordinacijom između institucija i funkcionisanja sistema.....	46

7. Nalazi i preporuke u vezi sa finansijskim izvorima i troškovima sektora i programa.....	47
7.1 Ključni nalazi o procesu javnih finansija	47
7.2 Ključni nalazi u vezi sa finansiranjem od strane donatora.....	49
7.3 Nalazi i dodeljivanje sredstava na nivou programa i sektora	50
7.4 Preporuke.....	53
7.4.1 Izmena i dopuna postojećih strategija i zakona, uključujući izradu novih zakona i odgovarajućih podzakonskih akata:.....	53
7.4.2 Preporuke u vezi sa koordinacijom između struktura i funkcionisanjem sistema	53
7.4.3 Pitanja povezana sa izgradnjom kapaciteta (obukama), aktivnostima analize stanja i podizanjem svesti.....	53
Aneks 1 - Šema sistema za zaštitu dece na centralnom nivou	55
Aneks 2 – Šema sistema za zaštitu dece na lokalnom nivou.....	56
Aneks 3 – Šema pravosudnog i sistema bezbednosti	57
Bibliografija	58

Lista skraćenica:

DCSR	Centar za socijalni rad
ILO	Međunarodna organizacija rada
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
IPA	Instrument za prepristupnu pomoć
ISP	Institut za socijalne politike
JLjP	Jedinica za ljudska prava
KDU-UP	Kancelarija za dobro upravljanje – Ured premijera
KKPP	Kosovska komisija za pravnu pomoć
KPD	Konvencija o pravima deteta
KSP	Kosovska služba za prevaspitanje
KVEK	Kancelarija za vezu Evropske komisije
MEI	Ministarstvo evropskih integracija
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
MP	Ministarstvo pravde
MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MS	Međuminsitarski savet
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravlja
NIKJZ	Nacionalni institut Kosova za javno zdravlje
NVO	Nevladina organizacija
OEIKP	Odeljenje za evropske integracije i koordinaciju politika
OMSP	Odeljenje za međunarodnu saradnju u pravosuđu
OPP	Odeljenje za pristup pravosuđu
OPP	Odeljenje za pravna pitanja
ORMP	Odbor za reformu maloletničkog pravosuđa
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OGD	Opštinske grupe za delovanje
OSETODR	Odbor za sprečavanje i eliminisanje teških oblika dečijeg rada
OSM	Odeljenje sudske medicine
OZSZ	Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu
PIK	Pravosudni institut Kosova
PK	Policija Kosova
PKPO	Program za kontinuirano pravno obrazovanje
PNO	Program naprednih obuka
PPPO	Početni program za pravno obrazovanje
PSK	Vaspitno-popravna služba Kosova
RAE	Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana
SOT	Srednjoročni okvir troškova
SSK	Sudski savet Kosova
TDH	Terre des Hommes
TSK	Tužilački savet Kosova
UKCK	Univerzitetski klinični centar Kosova
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za decu
UNMIK	Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
USAID	Agencija Sjedinjenih država za međunarodni razvoj
ZSK	Zavod za statistiku Kosova

Predgovor

Mapiranje i procena Sistema za zaštitu dece na Kosovu je sprovedeno sveobuhvatnim pristupom, uz pomoć i podršku domaćih institucija nadležnih za zaštitu dece. Ovaj proces je podržan i kroz projekat Kancelarije EU i UNICEF'a „Podrška reformi maloletničkog pravosuđa – II faza, 2010 – 2013“. Ovo je veoma složen i inovativan proces, budući da se na Kosovu po prvi put vrši ova vrsta procene, ali i zato što sam proces sa sobom nosi niz nadležnih institucija i sektora, uloga i mandata kojih je zaštita i pružanje usluga za zaštitu dece.

Za realizaciju ove procene je korišćena nova metoda mapiranja i procene, odnosno metodologija Skup instrumenata koji u sebi sadrži 100 pitanja u skladu sa međunarodnim i evropskim standardima koji se odnose na zaštitu i maloletničko pravosuđe. Skup globalnih instrumenata je osmišljen od strane centralne kancelarije UNICEF-a tako da služi u globalnom kontekstu, naravno bivajući prilagođen lokalnom. Ovaj adaptirani i završeni Skup Instrumenata upotrebljen na Kosovu, je stavljen u prilogu izveštaja na CD-u. Mora se naglasiti da je ovaj Skup Instrumenata radni dokumenat, koji može da se ažurira u skladu sa kontekstom situacije i vremena.

Konsultantska kompanija DeLegibus je olakšala sprovođenje prve faze procene kojom je upravljao Upravni odbor za maloletničko pravosuđe.

Završavanje mapiranja i procene, kao i potvrđivanje nalaza i preporuka proizišlih iz procesa, je izvršeno pod upravom Odbora za zaštitu dece i dečije pravosuđe?. Ovaj Odbor osnovan od strane Ureda premijera Kosova pod upravom Kancelarije za dobro upravljanje, Ministarstva pravde i Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu, je takođe osnovan kao rezultat preporuka proizišlih iz procesa procene. Imajući u vidu složenost ovog procesa može se zaključiti da nalazi više predstavljaju mapiranje sistema nego dublju analizu sistema za zaštitu dece.

Period sprovođenja procene i mapiranja je počeo 2010. i trajao do prve polovine 2012. godine.

Nalazi i preporuke odražavaju vremenski period procene sistema tokom poslednje dve godine, međutim može se zaključiti da se isti mogu koristiti od strane Vlade Republike Kosova u izradi politika i programa kao deo tekućih reformi koje se sprovode u Sistemu za zaštitu dece u Republici Kosovo.

Na kraju bih želeo da se zahvalim svim relevantnim učesnicima koji su bili uključeni i koji su doprineli realizaciji ove procene, uključujući: Odbor za zaštitu dece i dečije pravosuđe, sva resorna ministarstva, konsultantsku kompaniju DeLegibus, razvojne agencije i donatore, nezavisne institucije, nevladine organizacije i fokus grupu dece koja su doprinela ovom procesu.

Posebnu zahvalnost upućujem kancelariji Evropske unije na Kosovu i kancelariji UNICEF-a na Kosovu, na finansijskom i tehničkom doprinosu u cilju uspešne realizacije ove procene.

Izveštaj o proceni se objavljuje pod rukovodstvom Odbora za zaštitu dece i dečije pravde.

Spoštovanjem

g.Habit Hajredini

Predsedavajući Odbora za zaštitu dece i dečiju pravdu, Republika Kosovo

1. Uvod

Izvršni odbor UNICEF-a je, juna 2008. godine, usvojio Strategiju za zaštitu dece¹. Strategija promovira pristup zaštiti dece koji vodi ka stvaranju zaštitničkog okruženja i jačanju sistema za zaštitu dece. Ona opisuje sisteme za zaštitu dece kao paket zakona, politika, uredbi, usluga, kapaciteta, i nadgledanja potreba svih socijalnih sektora – a posebno socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstva, bezbednosti i pravde – u cilju poboljšanja mehanizama za sprečavanje i delovanja protiv glavnih rizičnih faktora. Ovi sistemi čine deo socijalne zaštite, iako prelaze granice iste. Po pitanju sprečavanja, cilj istih se odnosi na održavanje i jačanje porodica radi smanjenja socijalnog isključenja i rizika od rastave, nasilja i zlostavljanja.

Budući da do sada nije urađena nijedna sveobuhvatna procena sistema za zaštitu dece na Kosovu, i imajući u vidu to da globalna strategija UNICEF-a za zaštitu dece poziva na: „Razvoj i sprovođenje analitičkih instrumenata za mapiranje i procenu postojećih potreba za zaštitu dece, zakona i usluga ako su odgovarajuće, i identifikaciju prepreka i mogućnosti sprovođenja, a posebno tretiranje ugroženih ili isključenih grupa“, onda je UNICEF, 2010. godine, preduzeo inicijativu za sprovođenje procesa mapiranja i procene sistema za zaštitu dece u bliskoj saradnji i konsultaciji sa vladom.

Cilj mapiranja i procene sistema za zaštitu dece na Kosovu je podrška razvoju jednog ili više sistema na nivou države, koji je sveobuhvatan u pogledu zaštite dece, kao odgovor na sistem za zaštitu dece, koji se zasniva na predstavljanju problema i koji je ne tako retko fragmentovana reakcija na zaštitu dece, koji je poznat kao neefikasan i onaj koji ne izlazi u susret velikom broju potreba zato što se ne bavi drugim pitanjima ili problemima. Procena je posebno imala za cilj:

- Da ključnim interesnim stranama obezbedi jasan uvid u strukturu i funkcije postojećeg sistema za zaštitu dece;
- Da opiše trenutni pravni i normativni okvir, ističući prednosti i opisujući budući program domaćih politika u vezi sa zaštitom dece;
- Da istakne rizike sa kojima se suočavaju deca i izvrši prioritizaciju zahteva u vezi sa podacima koji služe za monitoring i procenu zaštite dece u zemlji;
- Da proceni kapacitet zvaničnih i nezvaničnih struktura za razvoj (ministarstava, agencija, partnera, zajednica, itd.) upravljanje i efikasno sprovođenje, nadgledanje i procenu odgovornosti u odnosu na zaštitu dece oslanjajući se na najbolje globalne prakse
- Da identifikuje i prioritizuje mogućnosti za poboljšanje pružanja usluga;
- Da okupi ključne aktere u identifikaciji prioriteta za održavanje razvoja sistema za zaštitu dece oslanjajući se na najbolje globalne prakse;
- Da uspostavi okvir finansijskih i ljudskih resursa koji su potrebni za realizaciju prioriteta.

¹ UNICEF Strategija za zaštitu dece, godišnje zasjedanje Izvršnog odbora, 2008. E/ICEF/2008/5/Rev.1.

Rezultati procene imaju za cilj stvarno shvatanje sistema za zaštitu dece na Kosovu, u sveobuhvatnom i svesektoralnom pogledu. Procena je pomogla u prioritizaciji niza aktivnosti za kratkoročno sprovođenje, koje će odbor za zaštitu dece i dečiju pravdu uzeti u obzir, i biće uključene u postojeću strategiju za zaštitu dece. Nalazi i preporuke (aneks 1) se u buduće mogu uzeti u obzir radi ažuriranja Nacionalne strategije i plana delovanja za dečija prava 2009-2013, a posebno komponentata koje se tiču maloletničkog pravosuđa i socijalne zaštite.

2. Ključne preporuke

Preporuka 1:

Izmena i dopuna postojećih strategija i zakona za zaštitu dece, uključujući sastavljanje novih zakona i odgovarajućih podzakonskih akata.

Preporuka 2:

Sastavljanje jedinstvenih obrazaca za prijavljivanje nasilja i zlostavljanja, koji će koristiti sve institucije i NVO-e, koje su zbog svog mandata ili uloge uključene u slučajeve zlostavljanja ili zapostavljanja dece. Štaviše, jedinstveni obrasci za prijavljivanje se trebaju sastaviti za nastavnike i ostalo osoblje škola, doktore i medicinsko osoblje, radnike socijalne službe, policijske službenike, zaštitnike žrtava, tužioce, sudije i advokate koji rade na identifikaciji, prijavljivanju i obradi slučajeva nasilja.

Preporuka 3:

Izrada standardnih protokola obuka i upravljanja slučajevima za svakog stručnjaka koji radi na zaštiti dece. Proces izrade istih se treba sprovesti na koordiniran način, a protokoli trebaju biti odobreni od strane nadležnih institucija.

Preporuka 4:

Kancelarija za dobro upravljanje, pri Uredu premijera, u saradnji sa Ministarstvom evropskih integracija treba da formira među-institucionalnu radnu grupu za koordinaciju među donatorima u oblasti zaštite dece. (nalaz br. 24)

Preporuka 5:

Izgradnja kapaciteta, povećanje i poboljšanje kvaliteta obuka u cilju unapređenja mogućnosti poštovanja dečijih prava od strane relevantnih institucija, u skladu sa standardima kosovskih i međunarodnih zakona.

Preporuka 6:

Na osnovu Zakona o sudovima (zakon br. 03/L-199), će se uspostaviti Odeljenje za maloletnike u svakom Apelacionom sudu, kao i odgovarajućih sekcija u sklopu tužilaštava. U tom pogledu je potrebno poboljšanje infrastrukture rada sudija i tužilaca uopšte, kako bi ista bila usklađena standardima dečijih prava.

Preporuka 7:

Nadgledanje eventualnih izmena i dopuna Zakona o lokalnim finansijama (Zakon br. 03/L-049) i ostalih zakona, kako bi se osigurale potrebne izmene u vezi sa izvorima finansiranja zaštite dece u svim sektorima.

Preporuka 8:

Jačanje uloge mehanizama za monitoring maloletnika koji su prekršili zakon, u cilju provere uslova i tretiranja istih. Ovi mehanizmi će igrati značajnu ulogu u nadgledanju institucija

koje rade sa decom koja su prekršila zakon. U tom pogledu se preporučuje jačanje uloge Jedinica za ljudska prava na centralnom i lokalnom nivou i Kancelarije za dobro upravljanje.

Preporuka 9:

Preporučuje se centralna koordinacija donatora na nivou ministarstava i vlade. Povećanje sredstava za pružanje usluga za decu unutar pravosudnog sistema, posebno uspostavljanje fonda za isplatu naknada žrtvama i fonda za žrtve kriminala.

Preporuka 10:

Izmena i dopuna zakona o uspostavljanju infrastrukture za finansijsku naknadu podugovarača za socijalne usluge i davanje grantova NVO koje rade u oblasti zaštite dece.

Preporuka 11:

Bolje i veće prostorije za decu koja su pritvorena u policijskim stanicama, bazirajući se na pilot projekat „Prostorije za ispitivanje prilagođene deci“ i otvaranje istih širom zemlje.

Preporuka 12:

Usvajanje kriterijuma za licenciranje NVO uključenih u zaštitu dece i pokretanje procesa licenciranja.

Preporuka 13:

Uspostavljanje pravne infrastrukture za garantovanje i koordinaciju svih aktivnosti različitih NVO-a koje rade u oblasti zaštite dece na lokalnom nivou. Ova infrastruktura treba da sadrži i opis poslova službenika za ljudska prava kao koordinatora za zaštitu dece na lokalnom nivou, bazirajući se na praksu Radne grupe Terre des hommes i modela pristupa organizacije Save the Children.

3. Metodologija

Skup instrumenata UNICEF-a za mapiranje i procenu sistema za zaštitu dece

UNICEF je 2011. godine u partnerstvu sa Vladom kontaktirao konsultantsku pravnu kompaniju DeLegibus i obratio se za pomoć u sprovođenju procene sistema za zaštitu dece na Kosovu, uključujući i mapiranje različitih institucija i interesnih strana koje se bave zaštitom dece.

Kosovo je prva zemlja u regionu koja koristi novi skup instrumenata sastavljenih i objavljenih od strane UNICEF-a i drugih važnih partnera na globalnom nivou, kao što je UNHCR i Save the Children (pogledajte skup instrumenata, prilog na CD-u). Korišćenje ovog skupa instrumenata ima za cilj pružanje praktične i prijateljske metode, koja domaćim timovima za zaštitu dece pruža mogućnost identifikacije ključnih rizika u zaštiti dece u skladu sa njihovim pravima, kao i procenu polja delovanja i kapaciteta trenutnog sistema za zaštitu dece (formalnog i neformalnog), uključujući i odgovorne mehanizme i pristup mobilizacije resursa.

Tokom unošenja podataka u ovaj skup instrumenata, posebna pažnja je posvećena specijalizovanim interesnim oblastima i/ili dodatnim institucijama za jačanje sledećih ciljeva: verifikacija pravnog okvira, doprinos sekundarnih izvora informacija kao što su studije i relevantna pisana dokumenta, kao i statistički podaci relevantnih državnih institucija Kosova ili međunarodnih partnera (npr. Svetska banka, UNICEF i UNDP); kao i rezultata razgovora sa decom širom Kosova. DeLegibus je, zajedno sa lokalnim institucijama uključenim u proces, doprineo prikupljanju i analizi podataka.

Proces prikupljanja i analize podataka za ispunjavanje skupa instrumenata je uključivao i identifikaciju sprovođenja pravnog okvira u cilju isticanja propusta u trenutnoj praksi ili sprovođenje takvih standarda. Ekipe konsultanata je proverila i komponente sistema za zaštitu dece u pogledu funkcionisanja državnih institucija u praktičnom i pravnom smislu. Ova analiza je uzela u obzir saradnju na centralnom i onu na lokalnom nivou, kao i saradnju između institucija. Na kraju, proces se sastojao i od prikupljanja finansijskih podataka u pogledu javnih finansija (budžeta) u cilju sprovođenja analize troškova za programe i sektore za zaštitu dece.

Proces procene

Prikupljanje i analiza gore navedenih informacija je sprovedena od strane konsultanata u bliskoj saradnji sa UNICEF-om. Istraživanje je takođe urađeno u partnerstvu sa Međuvladinim odborom². Odbor, koji pominjemo, je privremeno uključio i ostale predstavnike nadležnih vladinih institucija kao i onih nezavisnih, sa jednim jedinim ciljem, mapiranjem i procenom sistema za zaštitu dece.

Vladin odbor je služio kao osnovna struktura za podržavanje i pomaganje sprovođenja procene. Vladin odbor je delovao u skladu sa radnim zadacima odobrenim od strane Generalnog sekretara Ministarstva pravde i Generalnog sekretara Ministarstva rada i socijalne zaštite. Članovi odbora su podeljeni u četiri pod-odbora, i tako su delovali kao tematske

² Ovaj Odbor je formiran na osnovu uredbe „Proceduralna pravila Upravnog odbora za reformu sistema maloletničkog pravosuđa“, dokument usvojen od strane Ministarstva pravde, april 2010.

radne grupe koje odgovaraju osnovnim komponentama i različitim instrumentima skupa instrumenata, i to:

- Pitanja socijalne zaštite, uključujući zdravstvo i obrazovanje;
- Pitanja bezbednosti i pravde;
- Razvoj sistema/civilno društvo; i
- Mobilizacija resursa, uključujući troškove programa i sektora.

Održano je nekoliko radionica tokom kojih je svaka grupa razmatrala i razgovarala o različitim temama koje proizilaze iz određenog dela skupa instrumenata, sakupljajući tako informacije i analizirajući podatke i informacije koje će se uključiti u ovaj izveštaj. Nakon popunjavanja skupa instrumenata, konsultantska kompanija je sastavila konačni izveštaj na osnovu nalaza i glavnih preporuka. Informacije iz skupa instrumenata i samog izveštaja su razmatrane i proverene sa svim učesnicima u procesu procene, uključujući domaće i strane institucije i NVO.

Perspektiva dece

Učešću dece je dat visoki prioritet tokom čitavog procesa, kao osnovnom načelu dečijih prava u čitavom procesu donošenja odluka, a posebno u pogledu donošenja odluka koje mogu dramatično uticati na život dece. Mogućnost uzimanja u obzir mišljenja dece je garantovana preko polustrukturisanih individualnih intervjua, posebnih protokola namenjenih deci u sve četiri dole navedene kategorije:

- Deca u rezidencijalnom i/ili porodičnom smeštaju. Sprovedeno je sedam intervjua sa decom uzrasta 14-17 godina (pet u rezidencijalnim institucijama; dva u porodičnom smeštaju).
- Deca uključena u rad. Sprovedena su tri intervjua sa decom koja rade i/ili onom koja prose.
- Deca u sukobu sa zakonom. Sprovedena su tri intervjua sa decom koja su u pravnom domu (Vaspitno-popravni dom – Lipljan) ili onom koja služe kaznu (deca iz: Prištine, Peći i Gnjilana).
- Deca žrtve ili svedoci fizičkog ili seksualnog nasilja. Sprovedena su dva intervjua (jedan sa žrtvom fizičkog nasilja; jedan sa žrtvom seksualnog nasilja).

Zastupljenost manjinskih zajednica

Imajući u vidu raznolik sastav stanovništva Kosova, posebna pažnja je posvećena zastupljenosti mišljenja srpske zajednice na Kosovu. U tom pogledu su održani sastanci sa predstavnicima institucija i civilnog društva u Gračanici, opštini u kojoj uglavnom živi srpska zajednica. Ovi sastanci su imali dvostruki cilj: (i) popunjavanje skupa instrumenata potrebnim informacijama; i (ii) proveru prikupljenih informacija i potvrđivanje toga da konačni skup instrumenata odražava mišljenje različitih zajednica i institucija Kosova.

Ova procena je imala za cilj čitav sistem (funkcionisanje, strukture i kapacitet), imajući u vidu to da državne institucije ne prave razliku između etničkih grupa po pitanju pristupa sistemu za zaštitu dece i/ili pružanju relevantnih usluga.

Provera informacija

Metodologija je obezbedila to da članovi vladinog odbora provere prikupljene informacije tokom radionica. Štaviše, međunarodni partneri iz organizacija kao što su UNDP, IOM, EULEX i UNHCR su igrali značajnu ulogu u proveru podataka. U tom pogledu, ekipa DeLegibus-a, koja je služila kao sekretarijat, je organizovala individualne sastanke i sastanke u malim radnim grupama sa stručnjacima i ostalim zvaničnicima, koji nisu deo vladinog odbora ili različitih pododбора. Sve to je služilo obezbeđivanju stalne saradnje i razmene informacija između različitih nivoa interesnih strana i predstavnika državnih institucija, uključujući i komentare i doprinos relevantnih aktera iz sistema za zaštitu dece na Kosovu. Sastanci su pomogli u prikupljanju opštih informacija i stvaranju sredine u kojoj je vršen transparentan izbor relevantnih informacija, na osnovu kojih je vršena procena.

Osim toga, organizovani su sastanci sa malim radnim grupama partnera i donatorskih organizacija; to je obezbedilo platformu za dalju debatu o rezultatima procene i pomoglo u zajedničkom shvatanju sistema za zaštitu dece na Kosovu. Ovo je takođe obezbedilo forum za komentare, predloge, mišljenja i u nekim slučajevima, proveru informacija, nalaza i rezultata ispitivanja koji se tiču posebnih pitanja proizišlih iz pododбора, posebno pododбора za mobilizaciju resursa, koja su i predstavljena u proceni.

Metodologija mapiranja i procene javnih finansijera i donatora u vezi sa zaštitom dece, uključujući troškove programa i sektora

Instrumenti za mobilizaciju fiskalnih resursa iz 4 dela skupa instrumenata, kao deo sveobuhvatnog paketa za procenu sistema za zaštitu dece, imaju za cilj procenu ljudskih i finansijskih potreba i procenu stepena zastupljenosti zaštite dece kao budžetske linije tokom procesa budžetiranja. Različiti instrumenti ovog dela su fokusirani na proces godišnjeg budžetiranja i ulogu i aktivnosti donatora.

Proces budžetiranja sistema za zaštitu dece u Republici Kosovo je urađen u skladu sa skupom instrumenata koje je sačinio UNICEF sastoji se od budžeta za programe i sektor na centralnom i lokalnom nivou. Procena je imala za cilj ispitivanje trenutnog sistema budžeta, uzimajući za osnov 2010. godinu uz predviđanja za petogodišnji period do 2015. godine na osnovu sektora i programa konsolidovanih tokom faze mapiranja. Imajući u vidu međusektorsku prirodu, tokom procesa su uzeti u obzir podaci za zaštitu dece iz svih ministarstava i nezavisnih institucija koje su se uključile u pružanje usluga za zaštitu dece.

Model budžeta, prvobitno predstavljen u setu instrumenata UNICEF-a, je modifikovan radi isticanja lokalnih okolnosti, kao zastupljenost jedinica u jednu liniju budžeta za različite kategorije troškova od značaja za slučaj Kosova u vezi sa strukturom budžeta.

Dva ključna budžetirana sektora su:

- Sektor socijalne zaštite, u koji su uključeni programi MRSZ, MZ, MONT, i
- Pravosudni i bezbednosni sektor, u koji su uključeni programi iz MP, relevantnih odeljenja policije Kosova, Sudskog saveta, pravne pomoći i kancelarije ombudsmana.

Imajući u vidu da Vlada Republike Kosovo nema posebnu budžetsku liniju za zaštitu dece, grupe stručnjaka su razvije posebnu metodu za identifikaciju troškova za zaštitu dece iz državnog budžeta. Metoda se bazira na konceptima zaštite dece prema definiciji UNICEF-a. Sistem za zaštitu dece se sastoji od niza zakona, politika, uredbi i usluga koje su potrebne čitavom socijalnom sektoru – posebno socijalnoj zaštiti, obrazovanju, zdravlju, bezbednosti i pravosuđu, kako bi podržali sprečavanje i reakciju na rizike koji se povezuju sa zaštitom. Što se tiče sprečavanja, njihov cilj je bio osnaživanje porodica i podrška u smanjenju socijalnog isključenja i smanjenju rizika od rastave, nasilja i zlostavljanja.

Prikupljanje podataka

Resursi za prikupljanje podataka su uključivali srednjoročni okvir troškova za tri godine, godišnji budžet i ostala dokumenta sektora. Kategorije troškova koje su korišćene za budžetiranje su uključivale: (i) osoblje uključeno u pitanja zaštite dece; (ii) operativne troškove kao što su roba i usluge, subvencije i transferi, opštinske usluge; i (iii) kapitalne troškove povezane sa postojećom i novom gradnjom, ulaganjima u informativnu tehnologiju, itd.

Za identifikaciju troškova u sklopu pomenutih kategorija, pododbor je sastavio dijagram organizacione strukture za svaku instituciju centralnog i lokalnog nivoa, uključujući većinu najznačajnijih odeljenja koja se bave zaštitom dece. Nakon toga je u sklopu svakog odeljenja urađena procena procenta vremena koje osoblje posvećuje zaštiti dece na osnovu opisa rada i na osnovu slučajeva zaštite dece u poređenju sa opštim brojem slučajeva na kojima je radila institucija. Korišćena je ista metoda za obračunavanje operativnih i kapitalnih troškova, podaci uzeti iz budžetskih i računovodstvenih dokumenata institucije. Na početku su budžetirani programi svake institucije koji su kasnije sastavljeni radi uvida u čitav sektor.

Metodološka ograničenja

MPrimenjena metodologija se pokazala ograničena u odnosu na kvalitet postojećih zvaničnih podataka i ekspertize službenika koji su bili angažovani tokom procesa. Do toga je došlo zbog ograničenog broja raspoloživih studija na temu ove pojave. Razlog postojanja ovih ograničenja se pretežno odnosi na složenost procene, koja je uključivala različite sektore sistema za zaštitu dece i različita odeljenja unutar jedne institucije, kao i informacija sa centralnog i lokalnog nivoa.

Štaviše, procena je imala za cilj da uključi informacije o različitim vrstama usluga i stručnih angažovanja i fokusirala se na različite grupe, uključujući i manjinske zajednice, koje smo ranije pomenuli. Međutim, budući da sam skup instrumenata ne uključuje pitanja koja se povezuju sa postojanjem različitih zajednica na Kosovu i ovom regionu, skup instrumenata se u buduće treba bolje prilagoditi lokalnom kontekstu.

Iako je jedna NVO Roma-Aškalija-Egipćana bila uključena u procenu, nije bilo dovoljno izvora informacija koje bi omogućile zastupljenost stavova drugih zajednica, kao dela sveobuhvatnijeg procesa. Iz tog razloga je važno naglasiti da se skup instrumenata treba koristiti u bliskoj budućnosti za procenu stavova posebnih zajednica na lokalnom nivou u vezi sa sistemom. To se takođe odnosi i na buduće korišćenje skupa instrumenata kao sredstva za stalnu procenu/mapiranje, planiranje, praćenje i procenu na osnovu trenutne procene kao početne osnove.

Skup instrumenata, takođe, ne opisuje neki poseban pristup zastupljenosti stavova dece. Iz tog razloga se skup instrumenata u budućnosti treba prilagoditi lokalnom kontekstu Kosova.

Neke od ovih prepreka su razmotrene tokom dizajniranja dodatnih metodoloških instrumenata i organizovanja različitih aktivnosti (npr. protokol za prikupljanje mišljenja dece; polustrukturisani intervjui sa službenicima i predstavnicima institucija koje nisu zastupljene u međuvladinom odboru; sastanci sa donatorskom zajednicom na Kosovu, i dr.).

Što se tiče metode koju je koristio pododbor za mobilizaciju sredstava, procena je dala pozitivan doprinos zato što je pomogla u identifikaciji troškova za različite kategorije i omogućila je ne samo analizu unutar jednog sektora, već i u različitim, što potvrđuje da se ovde govori o međusektoralnoj prirodi sistema za zaštitu dece. Ova metoda je takođe omogućila prikupljanje podataka o državnom budžetu i programima finansiranim od strane donatora koji se povezuju sa zaštitom dece, a što omogućava identifikaciju propusta (ako postoje) u finansiranju ove oblasti. I na kraju, metoda je pomogla u proceni trenutnog stanja budžeta i osigurala je predviđanje za narednih pet godina, što može služiti svim uključenim interesnim stranama, kako bi shvatili podelu sredstava na postojećim programima za zaštitu dece i poređenju istih sa mogućom vizijom u vezi sa ovom oblašću.

Izazov sa kojim se suočio pododbor za mobilizaciju sredstava je činjenica da je koncept zaštite dece, novi koncept za većinu institucija. Iako su podaci dobijeni od nadležnih institucija poverljivi i proizilaze iz zvaničnih dokumenata o budžetu, oni ne predstavljaju potpunu realnost budžetiranja za zaštitu dece. Kao što smo i pomenuli, to je iz razloga što ne postoji posebna budžetska linija za zaštitu dece i što se prikupljeni podaci često zasnivaju na pretpostavkama, koje naravno dovode u pitanje tačnost istih. Štaviše, budžetska ograničenja na koja se nailazi zbog nedostatka statističkih podataka o kategoriji dece koja su pod socijalnom zaštitom, kao što su zlostavljana, zapostavljena, silovana i dr. deca, iako ove vrste podataka nisu uvek prijavljene a i onda kada jesu, veoma ih je teško identifikovati. Onda kada Vlada bude uspostavila sistem za zaštitu dece, treba uraditi isto i sa budžetiranjem, i

u tom pogledu, vežba za određivanje troškova je vežba koja je veoma korisna za izgradnju kapaciteta.

Sa druge strane, podaci sa lokalnog nivoa takoreći uopšte ne postoje, osim o programima Ministarstva rada i socijalne zaštite za 2010 – 2011. godinu. Prema tome, ova procena ne može pravilno da opiše zaštitu dece na lokalnom nivou.

Naredne četiri pod-sekcije sadrže ključne nalaze i preporuke sastavljene od strane svaka četiri pododbora, koje smo ranije pomenuli:

4. Sistem socijalne zaštite, zdravstva i obrazovanja

Pododbor za socijalnu zaštitu, zdravstvo i obrazovanje je imao za cilj određivanje, procenu i mapiranje ključnih pitanja socijalne zaštite, uključujući i odgovornosti relevantnih ministarstava, kao što su MRS³, MZ⁴, MONT⁵, koja su nadležna za zaštitu dece. Ovaj pododbor je za postizanje cilja trebao da popuni informacijama sledeće instrumente⁶:

Instrument 1b:	Osnovne informacije i profil rizika u zemlji
Instrument 1d:	Pravni i politički kontekst
Instrument 1e:	Podaci o donošenju odluka
Instrument 2a:	Struktura, funkcije i kapacitet sistema
Instrument 2b:	Posebna ministarstva
Instrument 2b (i):	Mapiranje ključnog ministarstva
Instrument 2b (ii):	Mapiranje sekundarnih ministarstava
Instrument 2b (iii):	Prioriteti ministarstva
Sekcija 3:	Nastavak brige

Prikupljanje podataka je realizovano kroz dve radionice kojima su prisustvovali članovi pododбора, u cilju:

- Opisivivanja opšteg konteksta u kojem deluje sistem za zaštitu dece, određujući jasno koji podaci postoje i koji nedostaju;
- Predstavljanje ključnih odredbi globalnog režima dečijih prava i ispoljavanje doslednosti nacionalne politike sa tim režimom;
- Obezbeđivanje informacija o podacima, analizama, istraživanjima, prepiskama u vezi sa zaštitom dece, posebno u vezi sa socijalnom zaštitom, zdravstvom i obrazovanjem;
- Određivanje čvrstih i slabih pitanja u strukturama, kapacitetima i funkcijama državnih sektora nadležnih za zaštitu dece;
- Da mapira svako ministarstvo ili agenciju koja je odgovorna za zaštitu dece, posebno za socijalnu zaštitu, zdravstvo i obrazovanje;
- Da istakne prioritete izgradnje sistema;
- Da opiše i proceni nastavak brige i identifikuje moguće nedostatke;
- Da stvori viziju o sistemu zaštite dece na Kosovu, sastavljajući organogram „tipičan“ za sistem za zaštitu dece na centralnom i lokalnom nivou.

3 Ministarstvo rada i socijalne zaštite: <http://mpms.rks-gov.net>

4 Ministarstvo zdravlja: <http://msh-ks.org>

5 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije: <http://masht-gov.net>

6 Skup instrumenata se sastoji od dvadeset odvojenih instrumenata.

4.1 Ključni nalazi

Bazirajući se na prikupljene informacije, u nastavku smo izneli ključne nalaze u vezi sa sistemom socijalne zaštite, zdravlja i obrazovanja:

1. **Zavod za statistiku Kosova ne obezbeđuje potpune i ažurirane statističke podatke u vezi sa indikatorima korišćenim na svetskom novu, koji služe za procenu situacije zaštite dece u zemlji.** Takođe ne postoje ni statistike u vezi sa određenim grupama dece, koje čine predmet posebne zaštite kao npr. deca sa ograničenim sposobnostima, deca iz manjinskih zajednica, deca sa ulica ili deca uključena u rad, deca obolela od HIV-a /SIDE, itd.
2. **Raspoloživi podaci o zaštiti dece su fragmentovani, a prikupljanje, analiza i razmena se vrši samo na nivou institucija a ne na onom multi-sektoralnom.** Nedostaje jedinstvena i sveobuhvatna baza podataka o zlostavljanoj, silovanoj ili zapostavljenoj deci, koja bi uključivala podatke MRSZ, uključujući Centre za socijalni rad na nivou opštine, podatke Sudskog saveta i Tužilačkog saveta, podatke policije. Takođe nedostaje i baza sveobuhvatnih podataka o deci u sukobu sa zakonom, budući da svaka institucija (Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova, Ministarstvo pravde, Policija Kosova, Kosovska vaspitno-popravna služba, Starateljski organ,) proizvodi svoje podatke, koji se trebaju harmonizovati u jedinstveni sistem.
3. **U principu, što se tiče zaštite dece od nasilja nedostaje međuinstitucionalni mehanizam dokumentovanja lica koje prijavljuje nasilje, uključujući samo-prijavljivanje nasilja od strane deteta.** Znači, ne postoji standardni oblik ili obrazac prijavljivanja, koji bi koristili stručnjaci i ostala lica. Štaviše, primećuje se da nedostaje informisanost dece da prijave nasilje, zlostavljanje i zapostavljanje. To je takođe istaknuto i u studiji „Istraživanje o nasilju nad decom u školama Kosova“, UNICEF 2005, koje je imalo za cilj procenu sposobnosti dece da se informišu o nasilju i oblicima istog, prijavljivanju i načinima traženja zaštite.
4. **Pitanja reintegracije dece, žrtve nasilja nisu dovoljno zastupljene u zakon o zabrani nasilja u porodici, a reintegracija se u praksi ne realizuje na koordiniran način.** Ipak, vredni pomenuti da Agencija za rodnu ravnopravnost, Ured premijera, sastavlja Nacionalnu strategiju za borbu protiv nasilja u porodici i plan delovanja 2010 – 2013, koja će se stupanjem na snagu zakona o zaštiti od nasilja u porodici nazvati „Nacionalni program za zaštitu od nasilja u porodici“ i odnosiće se na period 2011-2014. Misija programa je uspostavljanje efikasnih mehanizama za sprečavanje, zaštitu, tretiranje, rehabilitaciju i integraciju žrtava nasilja. Imajući u vidu da će podrška i tretiranje biti treći stub Strategije, u sklopu koje će se identifikovati i pružati mogućnosti delovanja u cilju poboljšanja kvaliteta usluga za podržavanje žrtava nasilja u porodici, preduzeće se stručno tretiranje izvršioca nasilja u porodici i zlostavljača do potpune integracije istih u normalan život.
5. **Zaključuje se da je pravni okvir za zaštitu dece na Kosovu u saglasnosti sa međunarodnim konvencijama,** imajući u vidu činjenicu da je kosovsko zakonodavstvo mlado i da je zasnovano na razvijenijim pravnim modelima.
6. **Međutim, postoji verzija Nacionalne strategije o dečijem radu, dok dečiji rad i dalje ostaje veliki problem u zemlji, posebno prijavljivanje neformalnog zaposlenja.** Primećuje se da je dečiji rad pretežno neformalan ili ga deca obavljaju na ulici, a postoji i neformalno angažovanje dece za različite poslove, uključujući i rad u poljoprivredi. Zakon o radu, uključujući i mehanizme uspostavljene za zaštitu dece od najgorih oblika

dečijeg rada i pravni žalbeni sistem, je nesprovodljiv, budući da se ovaj zakon odnosi samo na formalni posao. Međutim, primećuju se pozitivni napori za sprečavanje dečijeg rada. Ovde možemo pomenuti odluku br. 6/2005, kojom se osniva kosovski odbor za sprečavanje i eliminisanje najgorih oblika dečijeg rada. Ovaj odbor deluje na nacionalnom nivou i donosi politike i prioritete programa za zaštitu dece od najgorih oblika dečijeg rada i zadužen je za praćenje situacije dečijeg rada u zemlji i koordiniranje aktivnosti za eliminaciju istog. Još jedna od dobrih aktivnosti u tom smeru, sprovođenje koje se preporučuje u svim opštinama Kosova, je uspostavljanje Lokalnih odbora delovanja (LOD) za sprečavanje dečijeg rada, uspostavljenih u 6 opština. Takođe vredi naglasiti da je Institut za socijalnu politiku (ISP), tokom 2010. godine potpisao memorandum razumevanja sa 25 gradonačelnika kosovskih opština o osnivanju LOD.

Takođe postoji nekoliko podzakonskih akata koja regulišu dečiji rad uopšte, i to: (1) sastavljanje liste o najgorim opasnim oblicima rada u poljoprivredi. Osim ove liste se može navesti i Zakon br. 03/L-40 „o upotrebi i trgovini pesticidima“, iako fokusiran na nešto sasvim drugo, on sadrži neke odredbe koje zabranjuju prodaju, distribuciju i snabdevanje pesticidima osobama mlađim od 18 godina. (2) Potpisani su memorandumima o razumevanju o odgovornostima, u sklopu kojih MPŠRR preuzima odgovornost nad delom nadležnosti po pitanju inspekcije radova opasnih po decu u određenim sektorima. (3) Lista o radovima opasnim po decu, usvojena od strane Vlade (Uputstvo 17/2008 „o sprečavanju i eliminaciji dečijeg rada na Kosovu“). (4) Verzija „Strategije za sprečavanje i eliminisanje dečijeg rada 2013-2016“: Vlada Kosova i UNMIK su uložili napore u eliminisanje dečijeg rada potpisivanjem memoranduma o razumevanju sa ILO-om o sprovođenju Međunarodnog programa ILO-a o eliminisanju dečijeg rada (IPEC).

7. Što se tiče funkcionisanja sistema za zaštitu dece, koherencija aktivnosti i međuinstitucionalnih koordinacija, oni nisu na zadovoljavajućem nivou.

I pored postojanja sporazuma između MRSZ, MZ, MONT i Policije Kosova o zaštiti dece, i dalje nedostaje jasna institucionalna referenca. U tom pogledu, mandati stručnjaka ministarstava ili institucija, na centralnom i lokalnom nisu jasni kada je u pitanju prijava slučajeva identifikovane dece nadležnim organima, bazirajući se na jedinstvene oblike prijavljivanja. Takođe nedostaju i protokoli i obrasci za dokumentovanje, identifikaciju i institucionalnu i međuinstitucionalnu prijavu. Bez obzira na to što identifikacija i prijava čine pravnu obavezu, nepostojanje ove obaveze u opisu posla, dovodi do toga da ova obaveza ostane samo deklarativna ali ne i ona koja se sprovodi u praksi. Međutim, postoji Priručnik o zaštiti dece (sastavljen u saradnji MRSZ i UNICEF-a) koji obezbeđuje informacije koje se odnose na identifikaciju znakova zlostavljanja, nasilja i zanemarivanja, a sadrži i uputstva o merama koje trebaju primeniti socijalni i zdravstveni radnici, policajci i nastavnici, u slučaju identifikacije zlostavljane ili zanemarene dece. Ipak, ne postoje standardni protokoli na osnovu kojih bi svaka od ovih institucija tretirala i vodila pomenute slučajeve dece. Sa druge strane, zakon sadrži odredbe o kategoriji dece u riziku ili dece svedoka nasilja, što je od velikog značaja za sprečavanje zlostavljanja i nasilja nad decom.

Vredi istaći i to da, na lokalnom nivou, postoji multidisciplinarni pristup pružanja usluga deci, koje pružaju CSR. Međutim, na lokalnom nivou je potrebna bolja koordinacija između glavnih institucija. U tom pogledu, potrebno je uspostavljanje strukture koja će biti odgovorna za koordinaciju mera između institucija prilikom rada na slučajevima. Prema tome, vredi istaći i neke modele koordinacije na lokalnom nivou:

- a Model radne grupe: radne grupe koje su osnovane u 6 opština, na osnovu projekta „Uspostavljanje sistema za zaštitu dece“, koji sprovode Terre des hommes i UNICEF, a koji ima za cilj jačanje upravljanja slučajevima i uspostavljanje dobre prakse u toj oblasti. Radna grupa se sastoji od predstavnika Jedinice za ljudska prava, policije, zastupnika žrtava, Jedinice za zaštitu od nasilja u porodici, policije u zajednici, kosovske službe za prevaspitanje, opštinskog odeljenja za obrazovanje i opštinskog odeljenja za zdravstvo i socijalnu zaštitu. Međutim, mehanizam kao što je radna grupa, uspostavljen od strane civilnog društva, ne garantuje dugoročno trajanje, prema tome te vrste usluga treba obezbediti Vlada, a potrebno je i to da opštinske strukture primene takve modele za pružanje usluga. U tom pogledu, treba se formirati socijalni fond za povećanje dugoročnih garancija za pružanje usluga i jačanje uloge socijalnih radnika.
- b Model LGD: uspostavljanje opštinskih Lokalnih grupa za delovanje (LGD) u Prizrenu i Gnjilanu je pilotirano kao novi model mehanizma za zaštitu dece, predviđen u sklopu „Programa kao odgovora na trgovinu decom“, koji je podržala organizacija Save the Children. Ove grupe se sastoje od predstavnika policije i Sektora socijalne zaštite, koordinatora za dečija prava, omladinskih centara, lokalnih NVO, Službe za prevaspitanje, zastupnika žrtava i predstavnika škola. Cilj je koordinacija napora za delovanje i koordinacija mera na nivou opštine, koje se odnose na usluge za zaštitu dece, decu u riziku i adolescente, u cilju sprečavanja nasilja, zlostavljanja, iskorišćavanja i smanjenje nebezbedne migracije dece i rizika od trgovine.

8. **Iako domaći zakoni zabranjuju nasilje, primećuje se da ima slučajeva kada se fizičko kažnjavanje smatra vaspitnom i disciplinskom merom za decu, kako u porodici tako i u školi**, bez obzira na činjenicu da postoje unutrašnja pravila u školama, koja predviđaju mere za sprečavanje upotrebe fizičkog i psihičkog nasilja, koje ugrožavaju integritet dece. Sa druge strane, pomoć psihologa je dostupna u 85 škola, sa mogućnošću proširenja na sve škole na Kosovu, a podaci pokazuju da se broj slučajeva nasilja u porodici povećava, ali se ujedno primećuje i veća informisanost građana u vezi sa upotrebom pravnih mehanizama za zaštitu. Prema tome, na osnovu podataka Odeljenja inspekcije i komisije za žalbe, MONT, tokom 2010. godine je rađeno na 9 (devet) prijavljenih slučajeva nasilja u školi, učitelj prema učeniku, 2 (dva) slučaja seksualnog zlostavljanja i 7 (sedam) slučajeva fizičkog nasilja, slučajevi u kojima su preduzete neophodne zakonske mere. Međutim, bez obzira na pomenuti broj slučajeva, i dalje nedostaju jedinstveni oblici prijavljivanja nasilja u školama i porodici, što bi olakšalo identifikaciju i prijavljivanje slučajeva.
9. **Generalno, nedostatak sposobnosti ili podizanje kapaciteta stručnjaka je evidentan, posebno u oblasti socijalnih usluga** – evidentna je potreba za stalnim stručnim usavršavanjem radnika za pružanje socijalnih i porodičnih usluga. Na Kosovu ne postoji fakultet za socijalne radnike, a zakon određuje da oni koji mogu raditi u socijalnoj službi mogu biti: pravници, sociolozi, socijalni radnici, psiholozi i pedagozi. To se potvrđuje činjenicom da se socijalne usluge na Kosovu zasnivaju na timskom i multidisciplinarnom radu. Međutim, u praksi se moraju uzeti u obzir potrebe za stručnjacima iz različitih oblasti koji čine tim za upravljanje predmetima (slučajevima). Menadžer predmeta, koji može biti pravnik, socijalni radnik, psiholog, pedagog ili sociolog, sastavlja plan rada i na osnovu potreba slučaja sastavlja ekipu od različitih stručnjaka. U tom pogledu, svaka opština treba da vodi računa o potrebama centra kada objavljuje konkurs za slobodno radno mesto.

Stručnjaci angažovani za rad u socijalnim centrima su obučeni i sertifikovani za „Moderno upravljanje slučajem“, preko projekta Svetske banke, realizovanog od strane finske kompanije „Konsultativna grupa iz Helsinkija“. Međutim, u cilju praćenja novih trendova u oblasti socijalnih i porodičnih usluga, je potrebno organizovati stalne i odgovarajuće obuke.

10. **U CSR postoji multidisciplinarni pristup slučajevima, ali nedostaje mehanizam za koordiniranje koji bi pravilno rasporedio ostale potrebne usluge koje ne može pružiti ekipa CSR.** CSR saraduje sa većim brojem institucija na lokalnom nivou, kao što su: zastupnik žrtava, opštinska odeljenja za obrazovanje, policija, itd. Međutim, ne postoji struktura koja bi olakšala koordinaciju. Koordinacija se pretežno postiže na osnovu projekata kao što su: pilot projekat za formiranje radnih grupa, koji se sprovodi uz podršku Terre des Homes, UNICEF-a, ECLO-a i ostalih partnera u 6 (šest) kosovskih opština. Projekat se smatra dobrim modelom i praksom.
11. **Krivični zakon određuje kaznene mere za krivično delo seksualnog zlostavljanja ili uznemiravanja. Potrebna su administrativna uputstva koja određuju postupak rehabilitacije, resocijalizacije i reintegracije dece u porodici i društvu.** Takođe nedostaju i standardni protokoli za adekvatno tretiranje slučajeva i pružanje usluga, obavezni za svakog stručnjaka uključenog u zaštitu dece. Međutim, u cilju sprečavanja vredni pomenuti da su teme o zlostavljanju/iskorišćavanju integrisane u nastavnim planovima i programima škola. U međuvremenu su realizovane brojne obuke nastavnika na teme zaštita dece i identifikacija znakova zlostavljanja. Ove obuke se sprovode na 5 nivoa, a nastavnici dobijaju sertifikat za svaki nivo.
12. **Prema informacijama procene, zaključuje se da je Institucija ombudsmana na Kosovu uspostavila grupu za dečija prava (trenutno radi samo jedna osoba), međutim primećuje se nedovoljna informisanost stanovništva u vezi sa funkcijom ombudsmana.** To je razlog zbog kojeg je broj žalbi koje podnose deca veoma mali. Takođe postoje i finansijska ograničenja ove institucije, koja bi olakšala preduzimanje inicijativa u oblasti zaštite dece. Sa druge strane, finansijska ograničenja institucije ombudsmana značajno utiču i na nezavisno funkcionisanje iste. Zaključuje se da institucija saraduje, između ostalog, sa CSR, zastupnikom žrtava i Komisijom za pravnu pomoć na Kosovu, sve to u cilju prijave slučajeva na osnovu žalbi koje su podneli građani, između ostalog i deca. Međutim, ne postoji nijedan sporazum o institucionalnoj saradnji u tom pogledu, pa je prema tome potrebno uspostavljanje takve saradnje.
13. **Na Kosovu postoji i zakonska obaveza o uzimanju u obzir mišljenja mladih tokom izrade zakona od značaja za decu,** zakon o „jačanju i učešću mladih“ 03/L-145. Što se tiče zaštite dece, zaključuje se da postoje mehanizmi i odbori učenika na preduniverzitetskom nivou. Međutim, potrebno je jačanje ove strukture i odgovarajuća zastupljenost mišljenja dece tokom procesa izrade zakona. Prema tome, važno je istaći i zastupljenost dece i u Međuminsitarskom savetu za dečija prava, budući da su dvoje dece članovi pomenutog saveta.
14. **Dolazi se do zaključka da su dosadašnje obuke stručnjaka i različitih službenika državne uprave bile spontane, a ne namenjene zaštiti dece.** Pored činjenice da su ove obuke prvobitno ciljale ka povećanju stručnosti, one su takođe pomogle u izgradnji kapaciteta radnika, odnosno u obučavanju za bolji rad na pitanjima zaštite dece. Ove obuke su pružane u saradnji sa domaćim i međunarodnim NVO. Međutim, potrebni su adekvatniji programi obuka u vezi sa ključnim pitanjima za zaštitu dece, gledajući iz perspektive stručnjaka ili uloge koju igra zbog javne funkcije koju obavlja. Prema

tome, npr. nedostaju programi obuke o upravljanju slučajevima zaštite dece, za doktore i medicinske radnike, nastavnike, socijalne radnike CSR, službenike Jedinica za ljudska prava u ministarstvima i opštinama, advokate, policajce, zastupnike žrtava. Osim radnika MRSZ, zvaničnici koji pružaju direktne usluge (CSR, OOO, OZSZ, JLJP, itd) takođe imaju potrebe za stalnim obukama na temu zaštite dece.

15. Usvojenje se do kraja 2010. godine realizovalo preko administrativnog postupka, koji je prvobitno uzimao u obzir najbolji interes deteta, činjenica koju potvrđuje i studija OEBS-a „Postupak usvojenja na Kosovu, 2010.“ Tačnije rečeno, procena deteta i porodice koja je podnela zahtev za usvojenje vrši CSR. U tom pogledu se ističe da MRSZ sastavlja pravila o usvojenju i mandat istog je praćenje poštovanja standarda. Takođe, vredi istaći da su usvojeni i standardi za usvojenje dece. Od januara 2011. godine usvojenje dece se sprovodi preko sudske odluke, a potrebno je i uspostavljanje koordinacije između suda i CSR, u takvom postupku.

16. Utvrđeno je da postoji nedostatak porodica za prihvatni smeštaj i pomoćnih struktura za prijavu dece u hitnim situacijama. Međutim, treba istaći da su CSR sada već uspostavili konsolidovanu praksu smeštaja dece u prihvatne porodice, što se treba podstaći ne samo u slučajevima dugoročnog starateljstva, već i za hitne slučajeve. Zaključuje se da se starateljske porodice ne plaćaju dovoljno, posebno u slučajevima dece sa ograničenim sposobnostima, zato što do sada zakon nije pravio razliku u plaćanju usluga porodičnog smeštaja na osnovu potreba deteta. Takođe, u tom aspektu, je veoma važno jačanje nadzorne ulog starateljskog organa u odnosu na broj periodičnih poseda dece smeštene u porodični ili rezidencijalni smeštaj.

U tom pogledu je potrebna raspoloživost prevoznih sredstava za CSR, što bi garantovalo povećanje efikasnosti monitoringa dece u porodičnim smeštajima, imajući uvidu geografsku sliku starateljskih porodica. Takođe, u odlučivanju o izboru starateljske porodice treba uzeti u obzir versku pripadnost deteta, poreklo i kulturu iz koje dolazi, sve to u cilju prilagođavanja sa starateljskom porodicom.

17. Integraciju različitih etničkih zajednica u društvu, još ostaje kao poteškoća na Kosovu. Ipak, uloženi su naponi za eliminisanje ove pojave kod dece iz tih zajednica, npr. MONT je olakšao integraciju dece iz nealbanskih zajednica u srednje obrazovanje, tako što je isključilo uslov za upis u deseti razred, odnosno postizanje potrebnih bodova na testu. Vredi pomenuti i pripremu nastavnog plana i programa za romski jezik, koja uključuje i istoriju zajednica RAE. Postoji i Nacionalna strategija za integraciju zajednica RAE, na romskom jeziku. Takođe ćemo pomenuti i dvogodišnji projekat MONT „Čitanje i pisanje za 60 žena i devojaka iz zajednice RAE“ koji je imao za cilj ubrzanu programe nastave, formiranjem integrisanih odeljenja za decu, koja nisu redovno pohađala nastavu.

18. Rano stupanje u brak, odnosno sklapanje braka među maloletnicima, je rasprostranjena kulturološka pojava, posebno među zajednicama RAE. Fenomenu ranih brakova ide u prilog i činjenica da su devojčice završile obavezno obrazovanje i zato se smatraju spremnima za udaju. Obično su roditelji ti koji ugovaraju ove brakove, bez obzira na to što je takav čin u suprotnosti sa važećim zakonima na Kosovu. Takođe, veliki broj brakova se sklapa zbog obezbeđivanja dokumenata potrebnih za život u inostranstvu (primarnih cilj mladih za migraciju u razvijene zemlje na zapadu) ili zbog rane trudnoće devojaka.

19. Stanje dece na ulici se smatra problematičnim, zbog prisustva prosjačenja, dečijeg rada, napuštanja škole, trgovine decom (unutar i van Kosova). Prosjačenje je pojava na koju su deca najčešće primorana od strane starijih ili i roditelja. Međutim, ima i one dece koja prose ne zato što su na to primorana, već zato što nemaju dovoljno sredstava za život, dece koja potiču iz siromašnih porodica. Nivo obrazovanja te dece je obično veoma nizak, roditelji ne vode dovoljno računa o njima ili pak roditeljska briga ne postoji. Kosovsko stanovništvo saoseća sa decom koja prose i time samo podstiču ovu pojavu, koja se preobražava u profitabilnu aktivnost. Ta pojava je najrasprostranjenija među zajednicama RAE, a u nekim slučajevima ima i prekograničnih elemenata. To su slučajevi dece koja dolaze iz Albanije i često su praćeni elementima trgovine ljudima. U tom pogledu je sprovedeno nekoliko studija, npr: monitoring izveštaj „Iskorišćavanje albanske dece iz Albanije za ulične poslove na Kosovu“, koji je sprovedla organizacija Terre des hommes, decembra 2010. godine, i koja nas dovodi do zaključka da su albanska deca identifikovana na ulicama Kosova izložena različitim oblicima nasilja, zapostavljanja i zlostavljanja, fizičkog i emotivnog zlostavljanja, ograničenom pristupu osnovnom zdravstvenom sistemu i školama, itd.

20. Registracija rođenja na Kosovu je adekvatno regulisana i realizuje se preko funkcionalnog sistema. Zbog postojanja kancelarija civilnog statusa u 6 regionalnih bolnica i zato što su administrativni postupci za registraciju rođenja veoma laki, posebno u slučajevima kada se dete rodi u bolnici i kada postoji izveštaj lekara. U slučajevima kada se porođaj dogodio van bolnice, postupak određuje prisustvo dva svedoka i ne nameće nikakve finansijske obaveze. Međutim, studija UNICEF-a „Svako dete vredi: registracija rođenja na Kosovu“, decembar 2007 – juli 2008. godine pokazuje da je u praksi malo drugačije, objavljujući podatke kao npr.: 8.3% domaćinstava na Kosovu nije registrovalo rođenje deteta mlađeg od 18. godina. Takođe ćemo pomenuti da nacrt zakona „Civilno stanje“ koji će se ubrzo usvojiti, predviđa novčane kazne u slučaju neregistracije rođenja u zakonom predviđenom roku. Trenutno, bazirajući se na dosadašnju praksu, rok za registraciju rođenja je 30 dana, a novčana naknada nije određena. Međutim, administrativne tarife za izvod rođenih ili ostala dokumenta potrebna za registraciju rođenja se razlikuje od opštine do opštine.

Još jedan problem su raseljene zajednice, za koje su administrativni postupci veoma složeni i nimalo fleksibilni. To i zato što u velikom broju slučajeva roditelji nemaju potrebna dokumenta, kojima bi potvrdili rođenje. Takođe, problem predstavljaju i rođenja van zemlje, posebno u slučajevima kada se oni ili njihovi roditelji deportuju i ne mogu dobiti potrebna dokumenta. Prema tome, trebaju se preduzeti mere za uspostavljanje i olakšavanje administrativnih postupaka za registraciju rođenja.

21. Zaključuje se da postoji inicijativa za uspostavljanje međuinstitucionalnog mehanizma za pitanja torture, prema Opcionalnom protokolu konvencije UN protiv torture. Ova struktura treba da bude odgovorna za sprovođenje nezavisnih inspekcija u zemljama služenja kazne uključujući zatvore, pritvore, centre za maloletnike, policijske stanice, migracione centre i sva ostala mesta u kojima se nalaze osobe lišene slobode. Dolazi se do zaključka da institucija ombudsmana radi u tom smeru, u saradnji sa relevantnim akterima iz te oblasti. Radna grupa, koja se sastoji od ombudsmana i ostalih relevantnih aktera, je održala nekoliko preliminarnih sastanaka. Ova grupa je do sada, uz podršku OEBS-a, održala nekoliko radnih sastanaka i sastavila sporazum o saradnji, čije se potpisivanje ubrzo očekuje. 11. maja 2011. godine institucija ombudsmana, centar za rehabilitaciju žrtava torture i Odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, potpisali su sporazum o saradnji u monitoringu u zemljama u kojima su lica lišena slobode. Sporazum je zabeležio prvi korak ka uspostavljanju transparentnog, održivog i redovnog meha-

nizma za monitoring ovih centara u cilju sprečavanja torture, zlostavljanja i kažnjavanja. Saradnja će se, prema pomenutom sporazumu, fokusirati i na planiranje i organizaciju zajedničkih monitoring poseta, davanje predloga za izmenu organizacionih struktura institucija koje se nadgledaju, izmenu i dopunu zakona i određivanje modela nacionalnog mehanizma za sprečavanje.

4.2 Preporuke

4.2.1 Preporuke za jačanje pravnog okvira i politika za zaštitu dece:

- **Preporučuje se izmena i dopuna „Strategije za dečija prava i plan delovanja 2009 – 2013”, radi uključivanja poglavlja o Zaštiti dece.** Iako ova strategija uključuje pitanja o zaštiti dece u svojim različitim poglavljima, kao npr. u poglavlju o socijalnoj zaštiti i onom o maloletničkom pravosuđu, važno je da se prioriteti proizišli iz procene istaknu u zasebnom poglavlju, zato što je cilj odredbi ovog poglavlja jačanje zaštite dece na koordiniran način, imajući u vidu grupe dece kao što su žrtve zlostavljanja, zapostavljenosti ili nasilja i svedoka. Dalje se predlažu izmene Poglavlja o maloletničkom pravosuđu ističući preporuke pododbora za pravdu i bezbednost (pogledajte preporuke pod tačkom 2.2., niže u tekstu) u cilju unifikacije, koherencije i dopunjavanja između različitih oblasti i institucija. U tom pogledu se preporučuje izrada dela zakona, koji je namenjen zaštiti dece. Štaviše, Strategija za dečija prava, se treba harmonizovati sa Sektoralnim strategijama, zato što radnici različitih državnih institucija imaju tendenciju da ih lakše sprovedu, zbog mandata njihovog rada.
- **Preporuke o izmenama i dopunama niza zakona, ili donošenje odgovarajućih podzakonskih akata, radi obezbeđenja efikasne zaštite dece. Prema tome:**
 1. Sastavljanje i usvajanje podzakonskih akata za skraćenje postupka registracije rođenja (nalaz br. 20);
 2. Razmatranje zakona o radu i harmonizacija istog sa Konvencijom ILO-a u vezi sa neformalnim zaposlenjem dece. Konkretnije, zakon o radu br. 03/L-212, se treba izmeniti i dopuniti u pogledu mehanizma za zaštitu dece koja rade, uključujući slučajeve neformalnog zaposlenja (deca koja rade na ulici), kao i u vezi sa žalbenim mehanizmima, uspostavljenim posebno za decu. Međutim, potrebno je usvajanje uputstva „Formiranje ekipa za sprečavanje i reakciju na napuštanje škola od strane učenika“, MONT, kao i usvajanje Strategije za sprečavanje i eliminisanje dečijeg rada 2010-2016, MRSZ; (nalaz br. 6).
 3. Razmatranje zakona kako bi isti omogućio raznovrsnost stručnjaka koji su deo CSR i time raznolikost profesionalaca koji čine ekipu za upravljanje slučajevima. Takođe treba dati prioritet osobama koje rade kao socijalni radnici i drugim stručnjacima koji bi obavljali posao socijalnih radnika (nalaz br. 9).
 4. Potrebna je izrada administrativnih uputstava koji određuju postupak za zaštitu dece od uznemiravanja, seksualnog zlostavljanja, kao i usvajanje odgovarajućih standardnih protokola koji garantuju zaštitu i pravilno razmatranje usluga za zlostavljane decu. Međutim, vredi pomenuti da prema Nacionalnom programu za zaštitu dece od nasilja cilj i dalje ostaje izgradnja i jačanje kapaciteta zdravstvenih radnika, radnika socijalne službe, onih za pružanje pomoći žrtvama nasilja u porodici i u tom pogledu predviđa se izrada zdravstvenog protokola za rad sa žrtvama nasilja u porodici i izrada standardnih postupaka za rad sa žrtvama nasilja (nalaz br. 11).
 5. Usvajanje detaljnih uputstava i standardnih postupaka za delovanje namenjenih policiji, tužilaštvu, sudovima, socijalnim radnicima i zastupnicima žrtava koji rade sa decom žrtvama nasilja ili zapostavljenosti. Ovo je važno i za Nacionalni program za borbu protiv nasilja u porodici, u cilju sprečavanja nasilja, zaštite žrtava

i kažnjavanje i rehabilitaciju izvršioca, kao i uspostavljanje sistema za dugoročni rad sa žrtvama nasilja do postizanja reintegracije istih u normalan život (smeštaj, zaposlenje, zakonska zaštita, psiho-socijalna pomoć) (nalaz br. 7).

6. Izmena i dopuna Zakona br. 03/L-182 „o zaštiti od nasilja u porodici“, kako bi isti predvideo mehanizam za prijavu i reintegraciju dece žrtava i dece u riziku, kao i izrada podzakonskih akata za sprovođenje istog (nalaz br. 4).

4.2.2 Preporuke u vezi sa poboljšanjem zakona i politika:

- **Potrebno je preduzimanje svih mera za pravilno licenciranje stručnjaka koji pružaju socijalne usluge.** Stanje je do sada bilo takvo da je jedina sertifikacija ove kategorije radnika rađena na osnovu i zbog postojanja trogodišnjeg projekta, sprovedenog uz podršku Svetske banke (nalaz br. 9).
- **Pitanja sprovođenja zakona o registraciji rođenja na jedinstven način:**
 - a Standardizovanje zakonskih odredbi o registraciji rođenja uzimajući u obzir razlike između opština i različite tarife koje su određene za dobijanje izvoda rođenih ili dokumenata potrebnih za registraciju rođenja.
 - b Sprovođenje kampanja za podizanje svesti građana u vezi sa obavezom registracije rođenja, i predviđanje postupaka olakšavanja, posebno za decu rođenu van zemlje, koja su proterana iz zemalja u kojima su rođena i nisu u mogućnosti da dobiju potrebna dokumenata (nalaz br. 20).
- **Razmatranje opisa poslova i mandata ili uloge koja proizilazi iz zakona o stručnjacima koji rade u oblasti zaštite dece,** kao što su lekari, medicinske sestre, nastavnici, socijalni pedagozi ili psiholozi u školama, radnici socijalnih službi na nivou opštine, policijski službenici, zastupnici žrtava i svi ostali stručnjaci, koje pominje zakon (nalaz br. 7).
- **Preporučuje se zastupljenost pedagoško-psihološke i socijalne službe u svim školama Kosova, kao i jačanje i podsticanje učenika da se obrate psihologu i sociologu u školama, uključujući savetovanje o budućoj karijeri,** u cilju rešavanja problema u detinjstvu i adolescenciji. To će pomoći u ranoj identifikaciji slučajeva mogućeg nasilja, zlostavljanja i zapostavljanja, a pomoći će i u blagovremenom pružanju zaštite. Školski psiholog ili sociolog će takođe saradivati sa roditeljima i ostalim osobama uključenim u život deteta (nalaz br. 8).

4.2.3 Preporuke u vezi sa poboljšanjem koordinacije između institucija i funkcionisanjem sistema:

- **Uspostavljanje strukture za koordiniranje politika o zaštiti dece na najvišem nivou (nivo donošenja odluka).** Imajući u vidu trenutno stanje, postojeće strukture, ulogu i mandat istih i davajući dovoljan značaj sprovođenju vizije određene sa članovima Međuministarskog saveta, njihovom mišljenju po tom pitanju i spremnosti nekih od ključnih institucija, preporučuje se uspostavljanje sledeće strukture: proširenje mandata Međuministarskog saveta za reformu maloletničkog pravosuđa na Savez za zaštitu dece i dečije pravosuđe. Takođe se preporučuje da ovaj Savet funkcioniše pod Kancelarijom za dobro upravljanje, pod Uredom premijera. Preporučuje se da KDU/KP funkcioniše

kao sekretarijat ovog saveta, kao i svi ostali saveti osnovani u oblasti ljudskih i prava deteta. Uloga KDU/KP kao sekretarijata svih ovih saveta će ojačati koordinaciju rada i aktivnosti uključujući preduzimanje inicijativa. U tom pogledu se preporučuje da se KDU/KP ojača ljudskim prava resursima i ostalim potrebnim kapacitetima. Sa druge strane, ovaj sekretarijat će služiti kao koordinator i olakšaće prosleđivanje mišljenja i inicijativa predloženih od strane saveta Međuministarskom savetu za dečija prava kojim predsedava predsedavajući. Predviđa se da će KDU/KP služiti kao struktura za podršku svih politika u oblasti ljudskih i dečijih prava, igrajući glavnu ulogu, koji olako može da uključi u politički program glavna pitanja za zaštitu dece i olakša usvajanje strateških dokumenata ili različitih normativnih akata predloženih od strane gore pomenutih odbora, uključujući one koje predlaže Odbor za zaštitu dece i dečiju pravdu. Sa druge strane, imajući u vidu da se KDU/KP deluje i na lokalnom nivou preko Jedinica za ljudska prava, zaključuje se da preporučena šema, dajući proširenu funkciju KDU/KP, omogućuje koordiniranje aktivnosti i politika na centralnom i lokalnom nivou (nalaz br. 7).

- **Sistem za zaštitu dece se treba ojačati i učiniti efikasnijime, obezbeđujući funkcionisanje integralnog sistema na centralnom i lokalnom nivou,** za sprečavanje, zaštitu i reintegraciju dece žrtava ili one pod rizikom zlostavljanja, silovanja, zapostavljanja, dece u sukobu sa zakonom, dece svedoka i svih grupa dece kojima je potrebna posebna zaštita (npr. deca sa posebnim potrebama, deca iz manjinskih zajednica, raseljena deca i sva deca kojima je potrebna zaštita). U tom pogledu je veoma bitna međuinstitucionalna saradnja na centralnom i lokalnom nivou, znači kako u vertikalnom tako i u horizontalnom aspektu, da se sve reguliše na osnovu sporazuma ili jasnih zakonskih referenci, koje olakšavaju funkcionisanje sistema prijavljivanja i multidisciplinarnog pristupa radu na slučajevima. Članovi pod-odbora su sastavili šemu koja može služiti za efikasnu realizaciju sistema za zaštitu dece na centralnom i lokalnom nivou (pogledajte šeme u aneksu 1 i 2).

Prema tome, jako je važno obezbediti koordinaciju na lokalnom nivou, podstičući uključivanje opštinskih Jedinica za ljudska prava. Pozicija ovih jedinica je veoma povoljna zato što zavise od MALS, Kancelarije za dobro upravljanje i opština, i time postaju jedinice koje mogu igrati ulogu glavnog koordinatora za zaštitu dece u opštinama. Konkretnije, ove jedinice bi trebale da preuzmu sve aktivnosti koordinacije odeljenja i agencija na nivou opštine, koje rade na pitanjima zaštite dece, garantovanje multidisciplinarnog pristupa za rešavanje slučajeva. Ove jedinice će takođe izveštavati, prijavljivati ili se povezivati sa centralnim nivoom preko Kancelarije za dobro upravljanje radi preduzimanja mera ili donošenja određenih odluka za koordiniranje slučajeva zaštite dece, koja su predmet institucija centralne vlasti ili nezavisnih institucija na centralnom nivou.

U tom pogledu, još jedna metoda, koja takođe može služiti kao dobar model je Radna grupa, koja je uspostavljena u 6 opština, na osnovu projekta „Uspostavljanje sistema za zaštitu dece“ koji sprovode Terre des hommes i UNICEF i koji ima za cilj jačanje upravljanja slučajevima. Ove radne grupe deluju na osnovu sporazuma između Terre des hommes, odeljenja za zdravstvo i socijalnu zaštitu u opštinama. Takođe još jedan dobar model je onaj Opštinske grupe za delovanje: Uspostavljanje opštinskih grupa za delova (OGD) u Prizrenu i Gnjilanu, predviđeno u sklopu Programa za odgovor trgovini decom, pod podrškom Save the Children. Dalje se preporučuje ponovna izrada opisa poslova službenika za dečija prava i jačanje pozicije istog, budući da će ovaj službenik preuzeti ulogu koordinatora za zaštitu dece na lokalnom nivou (nalaz br. 7).

Bazirajući se na poslednju studiju Terre des hommes, „službenici za dečija prava u opštinama“, dolazi se do zaključka da ima problema u realizaciji zadataka, mandata i radnih odgovornosti.

- **Preporučuje se poboljšanje prikupljanja statističkih podataka u vezi sa zaštitom dece, prilagođavajući i harmonizujući tabele za prikupljanje podataka sa globalnim indikatorima u ovoj oblasti.** U tom pogledu je potrebna izmena podzakonskih akata kao što su uredbe, uputstva doneta od strane SZK na osnovu kojih se zasniva međuinstitucionalna saradnja za prikupljanje podataka i na osnovu kojih se proizvode podaci (nalaz br. 1)
- **Izrada jedinstvenih oblika prijavljivanja nasilja za sve institucije koje zbog mandata ili uloge dobijaju informacije o slučajevima zlostavljanja, silovanja ili zaposavljanja dece.** Konkretnije, jedinstveni oblik ili standard prijavljivanja se treba osmisliti za nastavnike ili pomoćno osoblje u školama, lekare i medicinske radnike, socijalne radnike, policajce, zastupnike žrtava, tužioce, sudije i advokate u cilju identifikacije, prijavljivanja i rada na slučajevima nasilja (nalaz br. 8).

4.2.4 Preporuke za razmatranje kapaciteta ljudskih resursa, analizu stanja i društvenih normi u vezi sa zaštitom dece:

- **Sprovesti posebne studije za evidentiranje stanja dece po pitanju prošenja, dečijeg rada kako u gradu tako i u selima, uključujući decu sa ulice kao kategoriju koja je pod rizikom od ekonomskog iskorišćavanja, trgovine decom, ranog sklapanja braka, itd. u cilju evidentiranja efikasnijih mehanizama za odgovarajuće tretiranje ove situacije.** Ovde se trebaju uključiti lokalne strukture i NVO. Međutim, preporuke treba da dozvole i uključivanje struktura ili fleksibilnijih mera, kako bi odgovorile dinamici gore pomenutih pojava (nalazi br. 6, 18, 19).
- **Organizovanje kampanja za podizanje svesti**
 - a za zajednice u vezi sa štetnim praksama i dečijim pravima kao što su rano stupanje u brak ili ekonomsko zloupotrebljavanje dece uključujući prošenje i rad na ulici, kao i svih opasnih oblika dečijeg rada (nalaz br. 18, 19, 20); i
 - b kampanja za podizanje svesti protiv nasilja za različite ciljne grupe: (i) decu, ciljajući podizanje svesti o korišćenju mehanizama za žalbu i samo prijavljivanja nasilja ili zlostavljanja, ali i u vezi sa poštovanjem pravila o ponašanju u školi; (ii) nastavnike u vezi sa dozvoljenim disciplinskim sredstvima; (iii) roditelje u vezi sa ne primenom nasilja nad decom uopšte; (iv) radnika socijalnih službi, advokata, sudija, tužilaca, policijskih službenika, itd. (nalaz br. 8).
- **Potrebno je ojačati napore za otvaranje fakulteta za socijalne radnike, što bi garantovalo visok kvalitet na nivou ljudskih resursa angažovanih u sistemu za zaštitu dece.** Otvaranje fakulteta bi obezbedilo veći broj stručnjaka za pružanje socijalnih usluga, koji čini još jedan od glavnih smerova na koje se oslanja sistem za zaštitu dece. Takođe se trebaju preduzeti mere za obezbeđivanje određenih radnih mesta za određene profesije odnosno poslove koje pružaju radnici socijalnih službi. (nalaz br. 9).
- **Organizovanje programa obuka, uključujući posebne nastavne programe za sve stručnjake uključene u sistem za zaštitu dece, namenjene radu na slučajevima zlostavljanje, silovane i zanemarene dece, za sve uključene stručnjake,** kao što su lekari, medicinski radnici, nastavnici, policijski službenici, zastupnici žrtava, advokati, sudije, tužioc. Predlaže se da model obuka bude koordiniran tako da osigura da stručnjaci imaju isti pristup koji u osnovi ima iste principe, tumačenja ili stručne škole, kako bi se obezbedio jedinstven multidisciplinarni pristup slučajevima. U ministarstvima takođe trebaju postojati posebne strukture za organizovanje odgovarajućih programa obuke na različitim nivoima koji će biti osnova za sertifikaciju na nivoima i licenciranje (nalaz br. 14).

Konkretnije se preporučuje:

1. Uspostaviti program za stalno obučavanje advokata od strane Advokatske komore. Ovaj program će omogućiti program obuka za specijalizaciju advokata za zaštitu dece koja su prekršila zakon, dece žrtava i dece svedoka. Takođe advokati koji zastupaju decu se trebaju sertifikovati za dečije advokate, specijalizacija koja treba biti predviđena zakonom. Ovu preporuku podržava i „Procena advokatske komore Kosova“, sprovedena od strane UNICEF-a, jula 2010.
2. Formiranje posebnih programa obuke za sudije i tužioce Sudskog saveta i Tužilačkog saveta Kosova za dečija prava i zaštitu, uključujući i prijateljske tehnike ulaganja u decu, posebno dece žrtava.
3. Kosovski centar za javnu bezbednost, obrazovanje i razvoj treba sprovesti programe obučavanja za radnike Kosovske probacione službe, u koje se trebaju uključiti teme za dečija prava i zaštitu istih.
4. KDU treba da ugovori ili organizuje programe stalne obuke u vezi sa dečijim pravima i zaštitom dece, zajedno sa osobljem Jedinica za ljudska prava na centralnom i lokalnom nivou.
5. Odeljenje za zaštitu žrtava će preduzeti programe stalne obuke na temu zaštite dece za sve radnike/zastupnike žrtava.
6. Organizovanje obuka sa multidisciplinskim učešćem aktera u drugoj fazi, nakon organizovanja prve runde obuka, kao što je i pomenuto, bivajući da je osnovno znanje garantovano svim uključenim akterima.

5. Nalazi i preporuke u vezi sa sistemom dečije pravde i pitanja bezbednosti

Pododbor za pitanja pravde i bezbednosti je imao za cilj identifikaciju, procenu i evidentiranje glavnih pitanja maloletničkog pravosuđa i bezbednosti istih, nadležnih ministarstava kao što su: Ministarstvo pravde i Ministarstvo unutrašnjih poslova.

Za realizaciju ovog cilja, pododbor je odgovoran za popunjavanje informacijama dole navedenih instrumenata:

Instrument 1c:	Globalni kontekst
Instrument 2b (i):	Mapiranje glavnog ministarstva
Instrument 2c (i):	Deca i pravda
Instrument 2c(ii):	Pravosudni proces
Deo iz instrumenta 1b:	Osnovne informacije i profil rizika zemlje
Deo iz instrumenta 1d:	Pravni i politički kontekst

Prikupljanje podataka je sprovedeno preko dve radionice kojima su prisustvovali članovi pododbora, u cilju:

- Procene stepena sprovođenja od strane zemlje, u regionalnom i globalnom kontekstu dečijih prava;
- Mapiranja Ministarstva pravde, koje je zastupljeno i odgovorno za zaštitu dečijih prava;
- Opisivanja uloge i odgovornosti glavnog ministarstva, sudova i ostalih agencija u svakoj fazi pravosudnog procesa (od hapšenja do oslobađanja) i za svaku kategoriju dece (decu koja su prekršila zakon, žrtve, svedoke ili decu kojima je potrebna briga i zaštita, npr. od zlostavljanja); i
- Procene prednosti i slabosti pravosudnog procesa.

5.1 Glavni nalazi

1. **Zakonodavstvo za decu je rasparčano i podeljeno.** Ima različitih zakona i strategija koje se povezuju sa dečijim pravima. I dalje postoji potreba za izradom zakona koji nedostaju i usvajanjem izrađenih nacrti zakona ili strategija, npr. predlog zakona „o zaštiti svedoka.“ Takođe, očekuje se potpisivanje i usvajanje „Strategije za sigurnost u zajednici“ od strane premijera tokom 2011. godine, nakon čega će se sastaviti i usvojiti Strategija za policiju u zajednici. Takođe se očekuje usvajanje Plana delovanja i nacionalne strategije 2011-2014 za borbu protiv trgovine ljudskim bićima. U ovom planu delovanja postoji i poseban aneks za zaštitu dece. Očekuje se i usvajanje „Programa za zaštitu od nasilja u porodici“, kao obaveza koja proizilazi iz „Zakona o zaštiti od nasilja u porodici”.
2. **Izmena zakonskog i institucionalnog kadra za decu svedoke.** Trenutno faktički nije urađeno ništa u tom pogledu. Smatra se da će novi predlog zakona „zaštita svedoka“, usvajanje koje se očekuje, regulisati ovaj problem.
3. **Izmene i dopune odredbi u vezi sa pritvorom maloletnika,** prema trenutnim zakonskim odredbama i odredbama u vezi sa pritvorom, boravak maloletnika u pritvoru se sprovodi već duže vreme. U tom pogledu, trebaju se izmeniti odredbe u vezi sa pritvaranjem maloletnika u cilju smanjenja vremena boravka, u skladu sa međunarodnim standardima.
4. **Izmena i dopuna zakona „o javnom tužilaštvu“ br. 3/L-241, od dana 30.09.2010,** ovaj zakon određuje ugovaranje usluga za decu van struktura Ministarstva pravde, kao npr. zdravstvene usluge za žrtve trgovine koje su smeštene u privremenom smeštaju, kao i ostale usluge koje ne može pokriti Ministarstvo pravde zbog kapaciteta. Međutim, oblast ugovaranja se može dodati radi uključenja niza usluga. Postupak nabavke se treba pojednostaviti kako bi bio efikasniji i garantovao sprovođenje zakona u vezi sa naknadom za žrtve.
5. **Podizanje kapaciteta osoblja koje radi u nabavci i sertifikacija istih u oblasti nabavke.** Na osnovu procene se može zaključiti da samo mali broj službenika za nabavku koji rade u vladinim institucijama ima dovoljno znanja o načinu realizacije i sprovođenja zakona. Generalni revizor je preporučio pojačano nadgledanje i praćenje aktivnosti nabavke.
6. **Nedostatak sredstava za pružanje usluga.** Vaspitno-popravna služba ima potrebe za ugovaranje usluga, ali je to do sada nedostajalo. Postupak nabavke usluga je veoma složen. Regulatorna komisija za javnu nabavku nadzire nabavku, a Organ za razmatranje postupka nabavke razmatra žalbe u vezi sa nabavkom. Odeljenje za zaštitu žrtava ima potrebe za više usluga za zaštitu žrtava, posebno za žrtve nasilja u porodici, zlostavljanu i zloupotrebenu decu, žrtve koje trenutno ne dobijaju usluge od Ministarstva pravde. Vaspitno-popravna služba ima potrebe da pruža usluge koje trenutno nisu predviđene budžetom vaspitno-popravne službe. Ne postoje sredstva za naknadu žrtvama, a ne postoji ni fond za hitne usluge.
7. **Postoji dobra rasprostranjenost nadležnih struktura MP, koje rade sa različitim kategorijama dece u čitavoj zemlji, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou –** U tom pogledu se primećuje da funkcioniše Vaspitno-popravna služba, Služba za prevaspitanje, Odeljenje za pristup pravosuđu, Odeljenje za pravna pitanja, Odeljenje za

evropske integracije i koordinaciju politika, Odeljenje za međunarodnu pravnu saradnju, Odeljenje sudske medicine. Jedinica za ljudska prava je, administrativnim uputstvom, otvorila radno mesto za službenika za dečija prava u svojoj službi, koji treba se zaposli jer je to radno mesto trenutno prazno. U sklopu Odeljenja za pristup pravosuđu postoji i Privremena sigurna kuća u koju su smeštena deca žrtve trgovine ljudima. I policija takođe pokriva čitavu teritoriju svojim strukturama.

8. **Sudstvo delimično funkcioniše na osnovu starog zakona a delimično na osnovu novog zakona „o sudovima“:** Novi zakon o sudovima je počeo delimično da se sprovi januara 2011. godine, a njegova potpuna primena će početi 2013.
9. **Ne postoje posebni sudovi za maloletnike, iako u nekoliko sudova ima sudija za maloletnike – novi zakon o sudovima predviđa uspostavljanje posebnih odeljenja za maloletnike pri osnovnom i apelacionom sudu.** Na nivou zemlje trenutno postoji 246 sudova, neki od njih rade i sa maloletnicima, tačnije njih 7 (sedam)- Odeljenje za pristup pravosuđu, Odeljenje za pravna pitanja, Odeljenje za evropske integracije i koordinaciju politika, Odeljenje za međunarodnu pravnu saradnju, Odeljenje sudske medicine, Opštinski sud i 5 (pet) Okružnih sudova, kao i 1 (jedan) sudija u Vrhovnom sudu. Ne postoje posebni kriterijumi za izbor sudija za decu, njih imenuje predsednik suda. Zbog nedostatka dovoljnog broja sudija, sudija za maloletnike može raditi na slučajevima maloletnika, ali i na slučajevima punoletnih osoba.
10. **Ne postoje posebne kancelarije za maloletnike unutar tužilaštva.** Na Kosovu ima ukupno 88 tužilaca, od kojih na opštinskom nivou samo 7 onih za maloletnike, a na okružnom nivou nijedan.
11. **Sudije i tužioci ne vole da se bave sudskim postupcima u koja su uključena deca, zato što su u odnosu na te slučajeve indiferentni i misle da oni ne čine oblast za profesionalni razvoj.**
12. **Uslovi za rad i infrastruktura su u velikom broju sudova veoma nepovoljni za sudije i oni su preopterećeni predmetima, što im ograničava mogućnost poštenog i blagovremenog delovanja u slučajevima maloletnika.** Takođe i na osnovu studije sprovedene od strane OEBS-a, februara 2011. godine „suđenje u porodičnim predmetima na Kosovu: Pitanja povezana sa upravljanjem predmetima“ se zaključuje da ima velikih zakašnjenja u rešavanju slučajeva zbog velikog opterećenja. Do ovog opterećenja je pretežno došlo zbog malog broja sudija i tužilaca za maloletnike.
13. **Ne postoje specijalizovani advokati za maloletnike**
Usluge koje pruža Advokatska komora i pravna pomoć su bile efikasne u slučajevima maloletnika. Advokat za maloletnike koji su prekršili zakon i dalje ostaje problem, zato što za ovu kategoriju stručnjaka nema posebnih obuka o dečijim pravima, kao ni onih za usavršavanje istih za obavljanje adekvatne odbrane za decu. Za njih takođe ne postoje protokoli, priručnici ili uputstva, koja bi im opisala kako advokati treba da deluju u slučajevima koji se tiču dece, kao i u slučaju kada su imenovani po službenoj dužnosti. Intervjuisani maloletnici koji su prekršili zakon tvrde da su se sastali sa advokatom samo na ročištu pred sudom, a o delima pre i posle pritvora su ispitivani bez prisustva advokata. Tokom ispitivanja nisu bili prisutni ni roditelji, ni psiholog ili socijalni radnik. Takođe ni njihovo zastupanje od strane advokata nije bilo zasnovano na nekoj strategiji ili ranijoj pripremi za postupak, a sastanak sa advokatom je obavezan samo tokom ročišta.

Advokatska komora treba da se zalaže kod Sudskog saveta za dobijanje sredstava koja bi pomogla uspostavljanje i jačanje šeme upravljanja određivanjem advokata po službenoj dužnosti u slučajevima kada je odbrana obavezna, šema od koje najveću korist ima maloletnik koji je prekršio zakon i žrtva.

14. **Zaključuje se da se tokom boravka u vaspitno-popravnim ustanovama – Kazneno-popravni dom u Lipljanu - poštuje pravilo odvajanja maloletnika od punoletnih lica** – osoblje vaspitno-popravne službe dvaja maloletne od punoletnih osoba imajući u vidu faze sudskog postupka i odvajanjem maloletnika po različitim kategorijama, kao što su: pritvoreni, osuđeni i oni kojima su izrečene vaspitne mere. U Službi za prevaspitanje radi stručno i odgovorno osoblje koje radi samo sa maloletnicima.
15. **Vaspitno-popravna služba sprovodi alternativne mere i kazne za maloletnike, podnosi socijalne žalbe u ime maloletnika i sastavlja izveštaj pre kažnjavanja.** Vaspitno-popravna služba obavlja funkciju zaštite po oslobađanju maloletnika, pruža usluge i prati saradnju sa Službom za prevaspitanje i zajednicom, program staranja nakon puštanja na slobodu. Međutim, potrebno je specijalizovati osoblje agencija unutar Ministarstva pravde u vezi sa pitanjima dece koja su prekršila zakon.
16. **U vaspitno-popravnoj službi i jedinici za zaštitu žrtava nema radnika koji rade samo sa maloletnicima,** a svo osoblje na osnovu opisa poslova je odgovorno za rad sa maloletnicima i odraslim licima.
17. **Državna uprava je predmet stalnog premeštanja i odlaska radnika koji rade sa decom.** Saznaje se da je glavni razlog odlaska osoblja niska plata i ostali nepovoljni uslovi rada u nekim agencijama. Ovo se pretežno odnosi na vaspitno-popravnu službu, Službu za prevaspitanje i braniocce žrtava. Stalno premeštanje radnika se primećuje i u policiji, iz jednog u drugi sektor.
18. **Ministarstvo unutrašnjih poslova i Policija Kosova su doneli administrativna uputstva koja se odnose na decu koja su prekršila zakon a ista su u skladu sa Zakonom o policiji i standardnim operativnim postupcima u vezi sa pristupom deci i maloletnicima shodno Zakonu o policiji.** Policija Kosova preko Jedinica policije za zajednicu takođe organizuje kampanje za podizanje svesti dece. Štaviše, policija Kosova je sprovedla i projekte u vezi sa saobraćajem, suzbijanjem konzumiranja alkohola i prošenja.
19. **Primećuje se dobra saradnja policije sa Centrima za socijalni rad na lokalnom nivou, kao i sa sudovima, odeljenjima za obrazovanje, NVO i medijima unutar sistema za zaštitu dece.** Ipak, primećuje se nedostatak finansijskih sredstava za realizaciju aktivnosti/programa, naprednih obuka policijskih službenika koji rade na istraživanjima u slučajevima maloletnika. Takođe, primećuje se i nedostatak finansijskih sredstava za realizaciju potrebnih aktivnosti i programa. Nedostaju i finansijska sredstva za realizaciju aktivnosti i programa naprednih obuka policije Kosova odnosno službenika koji rade na istraživanju slučajeva maloletnih delikvenata, i nedostatak jedinica specijalizovanih za rad sa decom žrtvama. Studija OEBS-a „Suđenje u porodičnim slučajevima na Kosovu: Pitanja upravljanja slučajevima“, sprovedena februara 2011. godine, pokazuje neadekvatan sudski nadzor uloge Centara za socijalni rad u sudskim postupcima. Štaviše, prema studiji OEBS-a, Odeljenje za ljudska prava i zajednice – Odsek za nadgledanje pravosudnog sistema, nazvanoj „Neefikasna sudska zaštita“, od septembra 2010. godine, otkriva gore pomenute probleme.

- 20. Zaključuje se da postoji sistem za identifikaciju i prijavljivanje dece žrtava od strane policije Kosova.** Sistem omogućava pružanje hitne pomoći deci žrtvama od strane policije i prijavljivanje istih Centrima za socijalni rad i braniocima žrtava. Koordinacija se na centralnom nivou postiže preko nadležnih odeljenja, u sastavu kojih su jedinice za sprečavanje maloletničke delikvencije, Jedinica za borbu protiv trgovine ljudima, narkotičkih supstanci i nasilja u porodici. Svaka od ovih jedinica u sebi sadrži sektor specijalizovan za maloletnike.
- 21. Preventivne i istražne mere policije za decu se posebno poštuju od strane policije na lokalnom nivou –** u regionalnim policijskim stanicama postoje odgovarajuće istražne jedinice za istraživanje dece koja su prekršila zakon.
- 22. Primećuje se nedostatak stručnih obuka za policijske službenike** koji rade na istraživanju maloletničke delikvencije, kao i nedostatak specijalizovanih jedinica koje se prvobitno bave decom izvršiocima i decom žrtvama.
- 23. U sedam policijskih stanica su napravljene prostorije prilagođene za ispitivanje dece,** sa ciljem formiranja istih u svim policijskim stanicama na Kosovu. Iako je inicijativa veoma dobra, trenutno nedostaju sredstva za realizaciju projekta prostorije prilagođene za ispitivanje dece u svim policijskim stanicama. Takođe se primećuje i nedostatak sredstava za decu koja su pritvorena u policijskim stanicama.
- 24. Institucionalna saradnja i koordinacija.** Primećuje se postojanje čvrste saradnje unutar Ministarstva unutrašnjih poslova, kao i podela zadataka i odgovornosti. Postoji praksa da se dete ne sme ispitivati bez prisustva Starateljskog organa, međutim primećuje se odsustvo socijalnog radnika, koji nakon procesa decentralizacije sada rade pod nadležnošću opština. Takođe se primećuje nedostatak protokola prijavljivanja i davanje povratnih informacija u vezi sa daljim procesiranjem slučajeva. To negativno utiče na institucionalnu saradnju. Nedostatak integrisane baze podataka među svim agencijama za sprovođenje zakona je još jedan razlog za nedostatak koordiniranih mera tokom rada na slučajevima u sistemu. U Ministarstvu unutrašnjih poslova postoji dobra integrisana baza podataka za trgovinu ljudskim bićima, u koju su uključeni i podaci o trgovini decom.
- 25. Institucionalna saradnja i koordinacija između Ministarstva pravde i ostalih institucija se treba ojačati.** Bez obzira na pozitivne korake u oblasti saradnje, saradnja između ministarstava i ostalih agencija se treba ojačati. I pored potpisanih Memoranduma o saradnji, ova saradnja nije uvek bila dobra, zato što se ti memorandumi nisu uvek sprovodili kako treba. Na ovu saradnju je uticao i zakon, koji nije bio dovoljno jasan. Međutim, Odeljenje za evropske integracije i koordinaciju politika pri Ministarstvu pravde koje je odgovorno za koordiniranje procesa evropskih integracija, procesa strateškog planiranja i razvoj politika i koordinaciju strane pomoći na Kosovu, može pomoći u poboljšanju stanja.
- 26. Nedostatak koordinacije donatora –** Iako međunarodna podrška i donatori nisu nedostajali, ističemo da je nekoordinacija donatora na centralnom nivou uvek predstavljala problem za Ministarstvo pravde i Vladu. Međutim, Vlada je u procesu uspostavljanja mehanizama za poboljšanje koordinacije donatora.
- 27. Primećuju se poteškoće u aktivnostima reintegracije maloletnika nakon oslobađanja iz vaspitno/popravnog centra u Lipljanu.** Pružanje pomoći maloletnicima nakon oslobađanja (post-krivična pomoć), je veoma bitna za njihovu reintegraciju

u društvo. Nadležni državni organi su dužni da obezbede programe ili usluge u cilju uključivanja istih u šeme za zapošljavanje i olakšavanje uspostavljanja radnog odnosa. Primećuje se da zatvori i pritvorske jedinice nemaju finansijskih sredstava za pružanje daljih usluga maloletnicima. Stanje gore pomenutih maloletnika se još više otežava ako uzmemo u obzir da su mogućnosti tržišta rada na Kosovu nepovoljne, pa je za maloletnike veoma teško da se zaposle iako su završili stručne obuke tokom boravka u instituciji.

28. Ograničena saradnja među akterima maloletničkog pravosuđa. Primećuje se da je saradnja između Vaspitno-popravne službe i Službe za prevaspitanje, sudija, tužilaca i advokata ograničena.

29. Nadgledanje poštovanja prava dece koja su prekršila zakon od strane institucija. Na Kosovu postoji nekoliko agencija kao što su: Centar za rehabilitaciju žrtava torture na Kosovu, Odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, NVO, Institucija ombudsmana, koje posećuju maloletnike u cilju provere ponašanja prema njima i poštovanja zakonom garantovanih prava. U tom pogledu je veoma bitno jačanje uloge Jedinica za ljudska prava, kao dela Kancelarije za dobro upravljanje.

30. Obuke za sudije i tužioce – Pravosudni institut Kosova u saradnji i koordinaciji sa Sudskim i tužilačkim savetom Kosova, je odgovoran za obučavanje angažovanih sudija i tužilaca, stručno obučavanje kandidata za sudije i tužioce, sudije porotnike, kao i za obučavanje drugih stručnjaka koji rade u sudskom i tužilačkom sistemu Kosova, koje identifikuje ovaj institut. Pravosudni institut Kosova je bio efikasan u razvoju programa i organizovanju obuka u sklopu Programa za kontinuirano pravno obrazovanje (PKPO) za sudije i tužioce, obuke iz Programa za napredno obučavanje (PNO) i obuke Programa za početno pravno obrazovanje (PPPO). Pravosudni institut Kosova redovno organizuje obuke za trenere Pravosudnog instituta Kosova u svim oblastima uključujući i oblast maloletničkog pravosuđa. Pravosudni institut Kosova je pod Programom za početno pravno obrazovanje osmislio model za oblast maloletničkog pravosuđa. Dok je, međutim, pod Programom za kontinuirano pravno obrazovanje organizovao regionalne obuke u vezi sa novinama Zakona o maloletničkom pravosuđu i jednu završnu konferenciju. Institut stalno ažurira programe i nastavni materijal obuka shodno potrebama i novinama zakona. Obuke Programa za kontinuiranu pravnu obuku još nisu one obavezujućeg karaktera (od januara 2013. godine će postati obavezne). U tom pogledu, potrebna je izrada odgovarajućih programa i nastavnog materijala, kao i garancija sredstava potrebnih za njihovo sprovođenje. Takođe je potrebno da se obuke sprovode na osnovu publikacije pisanih dokumenata namenjenih toj oblasti.

31. Specijalizovano osoblje za pružanje pomenutih obuka. U praksi se primećuje da se za realizaciju obuka pretežno angažuju iskusne sudije, a da se na obuke pozivaju radnici Vaspitno-popravne službe, Centara za socijalni rad, policije Kosova, službenici iz vaspitnih centara i Odeljenja za pristup pravosuđu, u cilju jačanja saradnje i koordinacije onih koji su uključeni u maloletničko pravosuđe. Takođe je primećena dobra saradnja između domaćih i međunarodnih partnera u pružanju tehničke i materijalne pomoći za pružanje ovih obuka, kao npr. UNICEF je u sklopu projekta podržanog od strane Kancelarije Evropske unije „Podrška reformi sistema maloletničkog pravosuđa na Kosovu – faza II“ Obuke služe i kao forumi za rešavanje problema što je veoma bitno, posebno ako se uzme u obzir nedostatak komentara ili izvornog, teoretskog ili praktičnog materijala. Takođe se primećuje otvaranje SOS telefonske linije u Ministarstvu pravde, u cilju prijavljivanja kriminalnih radnji, sve to kao deo programa podizanja svesti zajednice.

- 32. Zaključuje se da različite institucije ili agencije poseduju podatke o nadležnostima koje se tiču obučavanja različitih kategorija dece koja su prekršila zakon, dece žrtava i svedoka.** U praksi se primećuje da su ovi podaci podeljeni u zavisnosti od vladinih institucija koje ih prikupljaju i analiziraju. Podaci nisu integrisani, a indikatori procene se razlikuju u zavisnosti od agencije. Kao dobra postojeća praksa se pominje ranije pomenuti model baze podataka žrtava trgovine ljudima.
- 33. Ne postoje mehanizmi za praćenje rada institucija sistema dečijeg pravosuđa, a do sada nije pokrenuta nijedna inicijativa koja bi potvrdila stepen sprovođenja načela Konvencije o dečijim pravima u sklopu ovog sistema, posebno za donošenje pravosudnih odluka (npr. primena najboljeg interesa dece, itd).**

5.2 Preporuke

5.2.1 Izmene i dopune postojećih strategija i zakona, uključujući izradu novih zakona i podzakonskih akata:

- **Preporuke o objedinjavanju zakona iz oblasti zaštite dece**, preko donošenja zakona o zaštiti dece ili kodifikaciji zakona o zaštiti dece.
- **Preporučuje se izmena i dopuna zakona i donošenje podzakonskih akata o sprovođenju zakona, kao i izrada i usvajanje nacrta zakona i sastavljenih strategija** kao što su „Zakon o zaštiti svedoka“, „Zakon o javnoj nabavci“ i „Strategija za bezbednost u zajednici“ (nalazi br. 1, 2 i 4).
- **Izmena krivičnog zakona o skraćanju pritvora za maloletnike**. Što se tiče pritvora maloletnika, trenutno odredbe određuju duži boravak maloletnika u pritvoru, što čini kršenje međunarodnih standarda. Prema tome trebaju se izmeniti određene odredbe Zakona o maloletničkom pravosuđu, odnosno iste se trebaju prilagoditi međunarodnim standardima (nalaz br. 3).
- **Preporučuje se izmena zakonskog i institucionalnog okvira u vezi sa decom svedocima** – Imajući u vidu da zakon o „zaštiti svedoka“, čije usvajanje se očekuje, kao i to da će on regulisati ovaj problem, veoma je bitno da sve zainteresovane strane budu u mogućnosti da daju svoj doprinos odgovarajućem regulisanju zakona za ovu kategoriju dece, kako bi se omogućila njihova zaštita tokom sudskog postupka (nalaz br. 2).
- **Preporučuje se izmena i dopuna pravne i institucionalne strukture za ugovaranje usluga za decu van pravosudnog sistema i povećanje sredstava za te usluge**. (nalazi br. 4 i 6).

5.2.2 Pitanja povezana sa sprovođenjem zakona

- **Uspostavljanje odeljenja za maloletnike pri osnovnim i apelacionim sudovima, kao i sekcija za maloletnike pri tužilaštvima**. Podstiče se i podržava ideja uspostavljanja odeljenja za maloletnike u osnovnim i apelacionim sudovima, što bi omogućilo potpuno stupanje na snagu novog Zakona o sudovima, 2013. godine. Takođe je značajno i uspostavljanje sekcija za maloletnike u tužilaštvima. U kratkoročnoj fazi je veoma bitno i imenovanje sudija koji će raditi na slučajevima maloletnika i popunjavanje slobodnih radnih mesta za sudije i tužioce koji su stručni za rad sa maloletnicima. U tom pogledu je veoma bitna preporuka sudije OEBS-a od februara 2011. godine „Suđenje u slučajevima dece na Kosovu: Pitanja povezana sa upravljanjem predmetima „ – u vezi sa nastavkom obučavanja sadašnjih sudija kao i kandidata za sudije (nalazi br. 8, 9, 10).
- **Preporučuje se šira primena alternativnih kazni, vaspitnih i mera odvraćanja od strane suda i tužilaštva**. Imajući u vidu pozitivan uticaj izricanja ovih mera za mlade koji su prekršili zakon, u slučajevima u kojima je to dozvoljeno zakonom sudovi bi trebali da praktikuju izricanje alternativnih mera za ovu kategoriju dece (nalaz br. 9).
- **Preporučuje se poboljšanje i povećanje prostorija za ispitivanje dece u policijskim stanicama, bazirajući se na iskustvu sprovedenog pilot projekta** (nalazi br. 23, 20 i 21).

- **Preporučuje se preduzimanje inicijativa za praćenje rada strana uključenih u sistem dečijeg pravosuđa, posebno se preporučuje fokusiranje na sudsko odlučivanje.** Neki od ovih standarda uključuju: najbolji interes deteta, uzimanje u obzir stavova i mišljenja dece, kao i činjenicu da li je dete izvršilac, žrtva ili svedok. (nalaz br. 32)

5.2.3 Pitanja povezana sa koordinacijom između institucija i funkcionisanjem sistema

- **Preporučuje se povećanje sredstava budžeta za pružanje usluga deci unutar pravosudnog sistema. Posebno se preporučuje formiranje fonda za naknadu žrtvama i hitnog fonda za pružanje usluga žrtvama** kriminala, kao i fonda za održavanje maloletnika u resocijalizaciji i reintegraciji. (nalaz br. 6).
- **Potrebno je se ojačati saradnju i koordinaciju između institucija.** Bez obzira na pozitivne korake u oblasti saradnje, saradnja između ministarstava i ostalih agencija unutar ili van formalnog sistema pravosuđa treba da se poboljša, kao i ona sa civilnim društvom. Preporučuje se da se tamo gde saradnja ne postoji, sprovede procena i da se preduzmu mere za njeno poboljšanje. Tamo pak gde pozitivna saradnja postoji, ona treba da se konsoliduje kao dobra praksa. (nalazi br. 19, 24, 25).
- **Preporučuje se bolja saradnja između aktera uključenih u sistem maloletničkog pravosuđa** u tom pogledu pominjemo saradnju između Probacione službe i Službe za prevaspitanje, sudova, tužilaštva, advokata, socijalnih radnika i Odeljenja za pristup pravosuđu. (nalaz br. 28)
- **Preporučuje se stvaranje integrisanih baza podataka svih agencija za sprovođenje zakona.** Primećuje se da su podaci fragmentovani i da svaka institucija proizvodi svoje statistike, a i indikatori koji se koriste su različiti. Kao dobra praksa se pominje već pomenuti model baze podataka o slučajevima trgovine ljudima (nalaz br. 24).
- **Preporučuje se poboljšanje i koordinacija donatora na centralnom, odnosno nivou ministara ali i sa Vladom** (nalaz br. 26).
- **Preporučuje se preduzimanje mera od strane nadležnih institucija u vezi sa reintegracijom maloletnika nakon puštanja na slobodu (post-krivična pomoć) kao i pomoć žrtvama trgovine nakon izlaska iz Privremenih sigurnih kuća** – to se može realizovati kroz pružanje odgovarajućih usluga deci nakon puštanja na slobodu ili traženjem mogućnosti za pronalaženje posla nakon oslobađanja. Ovo se takođe primenjuje i kao deo pomoći koja se treba pružati žrtvama trgovine ljudima nakon izlaska iz Privremene sigurne kuće (nalaz br. 27).
- **Treba se ojačati uloga mehanizama za nadzor maloletnika i tretiranja dece** od strane nadležnih institucija, kao mehanizama koji igraju značajnu ulogu u nadgledanju institucija koje rade sa decom i u pravosuđu. U tom pogledu se preporučuje jačanje uloge Jedinice za ljudska prava i Kancelarije za dobro upravljanje (nalaz br. 29).

5.2.4 Pitanja povezana sa podizanjem kapaciteta (obukama), analizom stanja i aktivnostima podizanja svesti

- **Popunjavanje slobodnih radnih mesta u Policiji Kosova kvalifikovanim osobljem koje će raditi na pitanjima manjina.** Povećanje broja kvalifikovanih radnika u policijskim strukturama će omogućiti poštovanje dečijih prava od strane ove institucije, u skladu sa zakonskim standardima Kosova kao i onim međunarodnim (nalazi br. 17, 18 i 22).
- **Predlaže se poboljšanje uslova rada sudija i tužioca i sudske infrastrukture uopšte, u cilju usaglašavanja sa standardima za dečija prava** (nalazi br. 11 i 12).
- **Preporučuje se profilisanje advokata za maloletnike, specijalizacija i sertifikacija istih od strane Advokatske komore.** Takođe, treba poboljšati kvalitet i pristup pravnim uslugama Advokatske komore i Komisije za pružanje pravne pomoći maloletnicima. Kvalitet zastupanja i besplatne pravne pomoći i dalje ostaje jedna od briga, koja je istaknuta od strane svih aktera uključenih u maloletničko pravosuđe i sistem besplatne pravne pomoći, prema studiji „Procena kapaciteta Advokatske komore za realizaciju prava dece na pravnu zaštitu – izveštaj UNICEF-a, juni 2010.“ Isto se primećuje i u studiji OEBS-a, Odeljenje za ljudska prava i zajednice – Nadgledanje pravnog sistema – „Neefikasna pravna zaštita“, od septembra 2010. godine, koja ističe da se treba povećati broj obuka za advokate koji rade na slučajevima maloletničkog pravosuđa (nalaz br. 13).
- **Preporučuje se povećanje broja socijalnih radnika u CSR na nivou opštine koji rade na slučajevima maloletnika koji su prekršili zakon.** U tom pogledu, Vaspitno-popravna služba i Odeljenje za pristup pravosuđu podelu i profilisanje osoblja trebaju smatrati prioritetom, pretežno na lokalnom nivou (nalazi br. 7, 15, 16, 24).
- **Preporučuje se stalno obučavanje radnika svih struktura pravosudnog sistema i policije, zbog stalnog odlaska stručnog osoblja i potrebe za popunjavanjem slobodnih radnih mesta.** Osoblje svih pravosudnih struktura i policije koje radi sa decom je predmet transfera ili odlaska zbog malih plata ili drugih profesionalnih razloga. Iz tog razloga je veoma važno poboljšati uslove za rad i motivisati osoblje da ostane (nalazi br. 15 i 17).
- **Izrada programa za obučavanje na temu dečijeg pravosuđa,** u skladu sa priručnicima i standardnim protokolima, koji se trebaju izraditi na osnovu uputstava za tretiranje maloletnika od strane: policijskih službenika i zvaničnika Vaspitno-popravne službe, Službe za prevaspitanje, socijalnih radnika i branioca žrtvi, itd. takođe se treba povećati broj trenera sa iskustvom za obučavanje relevantnog osoblja koje radi u sistemu maloletničkog pravosuđa. Prema tome se preporučuje izdvajanje sredstava za dodelu dotacija za sprovođenje programa obuke (nalaz br. 31) .
- **Preporučuje se organizovanje kampanje za podizanje svesti dece i javnosti uopšte, da prijavljuju slučajeve kriminala na SOS liniju koja je otvorena u Ministarstvu pravde.**

6. Civilno društvo i razvoj sistema

Pododbor za razvoj sistema i civilno društvo je imao za cilj identifikaciju, procenu, i evidentiranje kapaciteta zajednice da odgovori na potrebe zaštite dece, kao i organizacionu ulogu civilnog društva da odgovori na probleme zaštite dece.

Pododbor je za postizanje ovog cilja bio odgovoran za popunjavanje informacija sledećih instrumenata:

Instrument 2d:	Strukture, funkcije i kapacitet zajednice
Instrument 2e:	Civilno društvo i javna odgovornost

Prikupljanje informacija je realizovano preko dve radionice, kojima su prisustvovali članovi pododbora imajući za cilj:

- Određivanje glavnih aktera u zajednici za pitanja zaštite dece na nivou zajednice;
- Opisivanje referentnih mehanizama, koji funkcionišu na nivou zajednice;
- Sastavljanje organograma „tipičnog“ sistema za zaštitu dece na nivou zajednice;
- Opis koordiniranja između zajednice civilnog društva u oblasti zaštite dece, i
- Procena prednosti i slabosti sistema za zaštitu dece na nivou zajednice.

6.1. Glavni nalazi

1. **Uloga jedinica lokalnih (opštinskih) vlasti u zaštiti dece:** Opštine su nadležne za promovisanje i zaštitu ljudskih prava i pružanje porodičnih i socijalnih usluga, uključujući zaštitu dece. Međutim, bez obzira na ovu odredbu, ne postoji jasna referenca za decu koja bi omogućila njihovo tretiranje kao posebne kategorije i postavljanje istih u centru aktivnosti opštine. I zakon br. 03/L-040 „o lokalnoj samoupravi“ određuje osnivanje opštinskih odbora odgovornih za obezbeđivanje odgovarajuće zaštite prava zajednice, dajući im važnu ulogu na lokalnom nivou, ali ne određujući posebno obavezu o zaštiti određenih grupa, kao što su deca u ovom slučaju.
2. **Centar za socijalni rad igra ključnu ulogu u sistemu za zaštitu dece na lokalnom nivou:** Centar za socijalni rad je odgovoran za pružanje socijalnih i porodičnih usluga, uključujući zaštitu dece. Centar za socijalni rad zavisi i od Odeljenja za socijalnu zaštitu, pri Ministarstvu rada i socijalne zaštite i od OUSZ na nivou opštine. Centar za socijalni rad saraduje sa sektorom NVO u vršenju svog mandata. Međutim, Centrima za socijalni rad nedostaju ljudski resursi i infrastruktura uopšte, što bi im omogućilo bolju koordinaciju sa ostalim strukturama na lokalnom nivou. Prema tome, potrebno je sprovesti program studija za socijalne radnike i licenciranje. Štaviše, Centri za socijalni rad nemaju socijalne radnike koji rade na pitanjima zaštite dece u svojim strukturama.
3. **Nedostatak koordiniranih mera koje pružaju NVO na lokalnom nivou.** Zaključuje se da je Jedinica za ljudska prava na nivou opštine najadekvatnija za koordiniranje i nadgledanje struktura za zaštitu dece. Bez obzira na hijerarhijski monitoring struktura lokalnog nivoa od strane centralnog nivoa, nedostaju lokalne strukture koje bi imale ulogu monitoringa. U praksi se primećuje dupliranje aktivnosti zbog nedostatka koor-

dinacije između NVO koje često pružaju iste usluge, dajući time utisak da postoji favorizovana grupa a da usluge nisu dostupne drugim grupama. Prema tome, potrebno je obezbediti koordinirani pristup pružanju usluga na lokalnom nivou. Štaviše, primećuje se nedostatak nagledanja i procene NVO kao pružalaca usluge, što je povezano sa nedostatkom transparentnosti po pitanju sredstava.

- 4. Koordinacija između javnog sektora i civilnog društva** Postoji koordinacija državnih struktura i NVO preko pružanja dotacija za realizaciju različitih aktivnosti koje pruža civilno društvo. Međutim, Ministarstvo rada i socijalne zaštite i Odeljenja za usluge socijalne zaštite na lokalnom nivou imaju jasne kriterijume za dodeljivanje istih, kriterijume predviđene Zakonom o nabavci. Socijalne usluge se ne kupuju unapred, već samo onda kada za njih ima potrebe i kada te usluge ne pruža neka od javnih službi. Postoje pravila o kupovini usluga koja su propisana zakonom. To se vrši preko tendera za usluge koje su potrebne. NVO su podrška javnim službama, a usluge pružaju nezavisno od javnih institucija. Kupovinom usluga se uspostavlja partnerstvo između javnih socijalnih službi i NVO. Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama određuje da Ministarstvo rada i socijalne zaštite može sačiniti pod-ugovor i obezbediti usluge od strane NVO u određenom procentu, dok se preostali deo sredstava treba pokriti iz budžeta NVO. Štaviše, Ministarstvo rada i socijalne zaštite ima pravo na potpisivanje sporazuma o saradnji sa NVO, koje su dobile donacije za obezbeđivanje različitih vrsta usluga. S obzirom da ne postoji postupak za licenciranje NVO, NVO mogu pružati usluge i van sporazuma sa Ministarstvom rada i socijalne zaštite. Međutim, saradnja javnog sektora i civilnog društva promoviše socijalne aktivnosti i koristi se kao osnov za širu saradnju i razmenu informacija između dva sektora i pomaže da se bolje odgovori na potrebe porodice i zajednice. Sa druge strane, primećuje se da je podrška javnog sektora civilnom društvu sporadična i nije osigurala dovoljno sredstava, zbog nepostojanja konsolidovanog pravnog okvira za to pitanje. Na kraju, vredi istaći da postoji praksa pravljenja pod-ugovora socijalnih usluga od strane Ministarstva rada i socijalne zaštite, pretežno u slučaju usluga rezidencijalnog i smeštaja u porodici.
- 5. Nedostatak standarda za licenciranje NVO.** NVO se podstiču da pružaju socijalne i porodične usluge na svoju inicijativu i na osnovu ugovora. Ugovaranje usluga se realizuje na nivou opština širom Kosova. NVO koje pružaju socijalne usluge na nacionalnom nivou moraju sklopiti sporazum sa Odeljenjem za socijalnu zaštitu, pri Ministarstvu rada i socijalne zaštite. Međutim, ne postoji postupak za licenciranje NVO, postoji samo postupak registracije za programe NVO, koji sprovodi Ministarstvo javne uprave. Registracija se vrši na nacionalnom nivou, što će biti slučaj i sa licenciranjem. Nedostatak standarda je takođe uticao na nemogućnost procene kvaliteta usluga i nadgledanja aktivnosti koje realizuju NVO. U toku je izrada minimalnih standarda koji će se koristiti za procenu kvaliteta pružanja socijalnih i porodičnih usluga od strane pružalaca. Do sada je izrađeno 5 standarda, a u budućnosti se očekuje izrada ostalih. U tom cilju je osnovan i Generalni odbor za socijalne i porodične usluge, koji je odgovoran za praćenje sprovođenja standarda i stručne discipline u oblasti socijalnih i porodičnih usluga i u tom pogledu služi i kao organ za registraciju i licenciranje stručnjaka koji se bave ovom oblašću.
- 6. Postoji opšta koordinacija članova civilnog društva u oblasti zaštite dece** koja je postignuta preko uspostavljanja Koalicije NVO za zaštitu dece, a koja se sastoji od 14 organizacija. NVO na Kosovu međusobno saraduju, a ta saradnja se zasniva na vrstama aktivnosti NVO, npr. Koalicija skloništa (8 prihvatnih centara).

7. **Primećuje se zastupljenost NVO u zakonodavnom procesu koji se odnosi na politike, zakone i programe za zaštitu dece na nacionalnom nivou.** NVO su značajno zastupljene u zakonodavnom procesu i imaju pristup nivou za donošenje politika. Zastupljenost civilnog društva u zakonodavnom procesu na Kosovu je obaveza koja proizilazi iz zakona. Prema studiji „Civilno društvo i zakonodavni proces na Kosovu“ sprovedenoj 2008. godine, uzimanje u obzir mišljenja NVO tokom ovog procesa, se zasniva na sledećim razlozima: (1) zastupljenost onih koji su manje zastupljeni, budući da NVO govore u ime onih koji nemaju pravo glasa; (2) promovisanje dijaloga bez rizika; i (3) predlaganje različitih alternativa. Prema tome, dobar primer saradnje vlade sa NVO je Nacionalni savet za osobe sa ograničenim sposobnostima, čija uloga je koordinacija, monitoring i davanje mišljenja o politikama u ovoj oblasti.

8. **Lokalne NVO na Kosovu nisu održive u pogledu sopstvenih sredstava.** Ključni faktor koji utiče na aktivnosti civilnog društva na Kosovu je činjenica da veliki broj lokalnih NVO ima finansijskih problema i da na njih utiču programi donatora; takođe postoji mali broj donatora zainteresovanih za pružanje održive/dugoročne podrške u oblasti sistema za zaštitu dece. Ova podrška je više fokusirana na tematiku nego na sistem. Međutim, postoje NVO koje sprovode svoje aktivnosti duže vremena i imaju jasnu strategiju i dovoljno sredstava za sprovođenje svojih strateških aktivnosti i mera.

6.2 Preporuke

6.2.1 Izmena i dopuna postojećih strategija i zakona, uključujući i izradu novih zakona i odgovarajućih podzakonskih akata:

- **Završavanje i usvajanje standarda i kriterijuma za licenciranje NVO** (nalaz br. 5).
- **Određivanje jasnih kriterijuma za obezbeđivanje vladinih sredstava lokalnim organizacijama** – U tom pogledu se predlaže da minimum od 30% (troškovi za usluge i administrativni troškovi) rashoda/sredstava potrebnih za socijalne usluge koje pružaju NVO u sklopu različitih projekata, budu finansirane u obliku granta Vlade (nalaz br. 4).

6.2.2 Preporuke u vezi sa sprovođenjem zakona:

- **Uspostavljanje i jačanje pravnih i institucionalnih mehanizama, koji će olakšati realizaciju nadgledanja kvaliteta i performanse usluga koje pružaju organizacije civilnog društva** (nalazi br. 3 i 5).
- **Uspostavljanje i redovno ažuriranje registara aktivnih NVO koji će omogućiti identifikaciju NVO prema kategorizaciji/oblasti delovanja** (nalaz br. 5).

6.2.3 Preporuke u vezi sa koordinacijom između institucija i funkcionisanja sistema:

- **Institucionalna podrška organizacija u sprovođenju održivih projekata u cilju smanjenja njihove zavisnosti od spoljašnjih sredstava i donacija** – U tom pogledu je potrebna podrška inicijativama koje se zasnivaju na saradnji NVO sa lokalnom vlašću, kako bi se smanjili operativni troškovi, uspostavile dobre prakse i izgradili kapaciteti lokalne samouprave (nalaz br. 8).

7. Nalazi i preporuke koji se odnose na izvore finansiranja i troškove sektora i programa

Pododbor za mobilizaciju sredstava/troškova sektora i programa je imao za cilj identifikaciju, procenu i evidenciju glavnih pitanja koja se povezuju sa finansijskim izvorima i sektoralnim i programskim troškovima.

Glavni cilj ovog pododbora je popunjavanje sledećih instrumenata:

Sekcija 4:	Mobilizacija izvora i fiskalna odgovornost
Instrument 5c:	Određivanje troškova sektora
Aneks A1:	Troškovi podizanja kapaciteta

Rad ovog pododbora se fokusirao na prikupljanje značajnih informacija i popunjavanje gore navedenih instrumenata u cilju:

- Identifikacije pitanja povezanih sa finansiranjem i budžetom za zaštitu dece;
- Identifikacija Ministarstva pravde, Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije, Ministarstva unutrašnjih poslova, koja su zastupljena i odgovorna za zaštitu dece; i
- Razmatranja javnih finansija i budžeta svih programa za zaštitu dece, kao i posebnih troškova za podizanje kapaciteta preko tehničke pomoći, obuka, opreme i ostalih ulaganja.

7.1 Ključni nalazi o procesu javnih finansija

1. **Postoji srednjoročni okvir troškova (SOT)**, koji opisuje izvore namenjene finansiranju politika od prioriteta Vlade. Ovaj okvir usmerava diskusiju o godišnjem budžetu.
2. **U SOT je uključeno i pružanje usluga deci, ali nedostaju posebni ciljevi ili aktivnosti sa posebnim naglaskom na zaštiti dece.** Vlada je sastavila predlog dokumenta o socijalnoj politici (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita) koji će se popuniti i usvojiti od strane Vlade. U pogledu zaštite dece se predviđa sledeće: (i) subvencije za decu koja primaju socijalnu pomoć pod uslovom da pohađaju nastavu; i (ii) direktna korist od srednjoročnog okvira budžeta. Međutim, ovaj predlog dokumenta ne sadrži pitanja o višesektoralnim aspektima zaštite dece.
3. **U Republici Kosovo je usvojen zakon br. 03/L-049 „o finansijama lokalnog nivoa“ i zakon br. 03/L-040 „o lokalnoj samoupravi“; zakoni koji određuju zajedničke i odvojene nadležnosti dva nivoa vlasti.** Prema ovim zakonima, državne agencije upravljaju i kontrolišu rashode na lokalnom nivou, a to su kapitalni troškovi za izgradnju novih objekata, kupovina ili prodaja javne imovine. Ostalim rashodima kao što su plate radnika, troškovi održavanja zgrada/prostorija, troškovi školovanja i zdravstvenim troškovima upravljaju opštine, ali se sprovođenje zakonom pover-

enih usluga nadzire od strane nadležnog ministarstva. U oblasti socijalne zaštite sve troškove u gotovom novcu pokriva centralni nivo, dok ostale troškove pokriva lokalni nivo. Sektor obrazovanja je sproveo decentralizaciju operativnih troškova, dok o kapitalnim troškovima i dalje vodi računa centralni nivo. Iako ovi zakoni određuju nadležnosti oba nivoa vlasti, zaključak je da proces decentralizacije još nije završen i da se njegov napredak razlikuje po sektorima. Tačnije, decentralizacija je pokazala uspeh u socijalnim uslugama, a i u sektoru za obrazovanje i zdravstvo postoji pozitivan pomak. Međutim, izgleda da do decentralizacije pravosuđa neće doći uskoro. Prema tome, određivanje finansiranja socijalne zaštite, uključujući zaštitu dece, nije dovoljno jasno.

4. **Određen je izvor finansiranja socijalnih usluga koje uključuju zaštitu dece preko opšteg granta** a trenutno se radi na izradi formule za finansiranje. Ono što se zaključuje je da i pored toga što su neke opštine regulisale trošenje sredstava, njihov kapacitet je slab, a stručnjacima različitih institucija nije jasno kako da se odnose prema zaštiti dece. Prema tome, potrebno je prethodno jačanje procesa decentralizacije.
Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije imaju posebne grantove, ali je očigledno da se oni ne dodeljuju lokalnom nivou za zaštitu dece.
5. **Iako postoji kapacitet na nivou ministarstva čiji mandat je zaštita dece i predlaganje budžeta**, ne može se reći da li su u stanju da artikulišu dobre primere ili ne, posebno u pogledu zaštite dece. To zato što je identifikovan nedostatak poznavanja koncepta zaštite dece, nedostatak podataka i osoblja specijalizovanog za predlaganje budžeta za zaštitu dece.
6. **Postoje kapaciteti za razvoj, sprovođenje i nadgledanje politika za zaštitu dece, ali nisu harmonizovani ili dovoljno funkcionalni.**
7. **Određivanje troškova Strategije za zaštitu dece je najveća slabost koja je primećena tokom procesa procene. Nema Strategije za zaštitu dece, ali je veliki broj aspekata zaštite dece uključen u „Strategiju za dečija prava 2009-2013“ i strategije za različite oblasti.** Aspekti uključeni u ove strategije su: obrazovanje, zdravstvo, upravljanje, budžetiranje, socijalna zaštita, maloletničko pravosuđe i ostala međusektoralna pitanja, ali Vlada nema predviđenih opcija za finansiranje. Budžet se određuje na osnovu ranijeg iskustva bez obzira na nove prioritete i bez procene troškova i prethodne performanse. Pomoć donatora nije koordinirana u vezi sa finansiranjem strategija i to predstavlja problem i u pogledu priznavanja od strane odgovornih struktura, koje bi trebale da budu informisane o sredstvima koja su donirana.
8. **Ne postoji posebna struktura unutar Vlade koja bi se zalagala za prioritete zaštite dece i budžetiranje istih.** U Vladi postoje sledeće strukture: (i) Međuministarski odbor za dečija prava; (ii) Kancelarija za dobro upravljanje pri Uredu premijera; i (iii) Jedinice za ljudska prava u resornim ministarstvima i na nivou opština. Ocenjuje se da uticaj ovih struktura na zalaganje za prioritete i eventualno budžetiranje istih nije

dovoljan, da se sastanci međuministarskog odbora održavaju veoma retko (dva puta godišnje) i da preduzimanje budžetskih mera za prioritete nije cilj.

9. Dijalog sa donatorima o prioritetima zaštite dece je ograničen. UNICEF je saradivao sa Kancelarijom za dobro upravljanje u vezi sa prioritetima za zaštitu dece, ali nisu vođeni razgovori sa drugim donatorima. Prioritet može biti sprečavanje nasilja u porodici u cilju sprečavanja trgovine decom. Ujedinjene nacije smatraju da je saradnja neophodna i da je UNICEF veoma jasan po pitanju svojih prioriteta i zalaganjem koje sprovodi. USAID je takođe pružio podršku žrtvama nasilja i trgovine ljudima; UNDP je pružio podršku u aspektu politika protiv nasilja u porodici i trgovine ljudima; Ministarstvo rada i socijalne zaštite je uključeno u šemu za socijalnu pomoć, dok DFID radi na formuli za distribuciju sredstava sa centralnog na lokalni nivo koja će služiti za socijalnu pomoć i zaštitu dece. ICITAP, IOM i EULEX kao i ostale međunarodne organizacije i sva resorna ministarstva, su pozvani na okrugli sto u cilju izrade Strategije protiv nasilja sa posebnim naglaskom na zaštitu dece od trgovine ljudima. Postoje planovi za buduće proširenje saradnje sa donatorima i na ostale oblasti zaštite dece. Zajednički petogodišnji plan razvoja tima UN na Kosovu će rešiti problem finansijskih potreba različitih programa uključujući i programe za zaštitu dece.

10. Usluge u sklopu zaštite dece pruža Vlada kao i različite NVO, uz pomoć različitih donatora. Usluge javnog sektora su pretežno besplatne, iako postoje i one koje se naplaćuju. Usluge koje pruža privatni sektor a koje su deo sistema za zaštitu dece su regulisane zakonom, kako u aspektu licenciranja tako i po pitanju određenih tarifa. Kao jedna vrsta usluga koju pruža privatni sektor su dečija obdaništa, centri za dnevni boravak, skloništa, itd. koja ne dobijaju obavezno sredstva od MRSZ ili drugih agencija. Međutim, očekuje se da će se pružanje usluga od strane svih pružalaca jasnije regulisati, odmah po sprovođenju postupka licenciranja i određivanja standarda usluga, na čemu se trenutno radi.

7.2 Ključni nalazi koji se odnose na finansijsku podršku donatora

1. Ne postoji dovoljna koordinacija za zaštitu dece između Vlade i donatora, a finansiranje od strane donatora nije rezultat procesa širih konsultacija. Čak i kad dođe do ovih konsultacija ona su privremene. U praksi dolazi do toga da Vlada ne predstavlja planove finansiranja donatorima, preko kojih bi tražila pomoć. To dovodi do toga da donatori daju finansijsku podršku bez dogovora odnosno saglasnosti Vlade. Međutim, postoji vrsta koordinacije između nekoliko donatora, kao npr. UNICEF-a, KVEK-a, UNDP-a, IOM-a, koji se međusobno konsultuju i diskutuju o realizaciji plana delovanja za zaštitu dece i zajedno planiraju finansiranje, iako su te konsultacije ograničene. Ipak, ta uloga je sada prenetna na Ministarstvo za evropske integracije (MEI). Što se tiče sektora socijalne zaštite donatori su razgovarali na zajedničkom okruglom stolu, aprila 2011. Ministarstvo rada i socijalne zaštite se dogovorilo sa KVEK-om u vezi tog šta će oni finansirati a šta ministarstvo, i koji je

procenat učešća svake strane. Takođe se primećuje da i kada ministarstva traže pomoć i finansiranje u skladu sa prioritetima ministarstva, ona se suočavaju sa barijerama programa donatora. Tako je na primer Ministarstvo pravde tražilo pomoć za izgradnju kapaciteta preko IPA-e, kao i finansiranje od strane USAID-a, ali taj predlog nije prihvaćen zato što su donatori imali svoje određene programe donacija. U tom slučaju, ono što se dešava je da se ministarstva obraćaju ambasadama, o čemu MEI često nije informisano. Razlog ove ograničene koordinacije je taj što je zaštita dece višesektoralna.

2. Postoje sektoralne grupe i podgrupe za jačanje koordinacije donacija između donatora i vlade, kao što su:

(i) Borba protiv korupcije i organizovanog kriminala; (ii) Vize, azil, upravljanje granicama, carina i policija; i (iii) Pravosuđe; ali ne postoji nijedan mehanizam za zaštitu dece. Postoji podgrupa za zaštitu dece, ali ona ne funkcioniše. 2010. godine je održan samo jedan sastanak. Do nedostatka koordinacije dolazi zbog malog broja radnika u nadležnim ministarstvima, ali u svakom ministarstvu postoji odluka Vlade o osnivanju jedinica za koordinaciju donacija EU.

3. Donatori ispoljavaju interes za finansiranje programa za zaštitu dece, međutim, pažnja je pretežno usmerena na programe koji uključuju sve starosne grupe i kategorije kao što su sprečavanje trgovine ljudima i nasilje u porodici.

7.3 Nalazi i dodeljivanje sredstava na nivou programa i sektora⁷

1. Analiza podataka sektora za socijalnu zaštitu

Sektor socijalne zaštite⁸ čini 1.5% opšteg budžeta Republike Kosovo za period 2010–2015. Budžetski izdaci za ovaj sektor su imali trend rasta, osim za 2013. i 2014. godinu kada je primećen pad.

Najznačajniji programi sektora socijalne zaštite su oni koje sprovode Ministarstva rada i socijalne zaštite, budžet koji iznosi oko 67% ukupnog budžeta za period 2010-2015. godina i 0.9% opšteg budžeta Republike Kosovo za isti vremenski period.

⁷ Za više informacija o podacima budžetiranja, molimo vas da pogledate sekciju 5c i anekse priložene skupu instrumenata (skup instrumenata je takođe snimljen i na CD-u).

⁸ Pogledajte šemu sistema za zaštitu dece, aneks 1.

Budžetirani programi Ministarstva rada i socijalne zaštite su:

- Socijalna pomoć
- Socijalne usluge
- Institucionalna briga
- Institut za socijalne politike
- Inspektorat rada
- Šema za ratne invalide

Programi sa najvećim delom budžeta Ministarstva rada i socijalne pomoći su programi socijalne pomoći i socijalnih usluga, koji dostižu ukupno 27% odnosno 21%. Programi obrazovanja dostižu 27% opšteg budžeta socijalne zaštite.

Programi budžetirani od strane Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije su:

- Obrazovanje za posebne potrebe
- Pedagoški institut
- Centralna administracija
- Obučavanje nastavnika
- Razvoj programa za projekte

Najznačajniji programi opšteg budžeta za obrazovanje su rashodi centralne uprave, koji ukupno dostižu 17% tog sektora.

Programi Ministarstva zdravlja čine 7.8% opšteg budžeta socijalne zaštite, od čega je najveći deo zastupljen u programu za majke i decu sa 2.3% sektora.

Programi budžetirani od strane Ministarstva zdravlja su:

- Klinički univerzitetski centar Kosova (KUCK)
- Nacionalni institut Kosova za javno zdravlje (NIKJZ)
- Program HIV/AIDS
- Lečenje u inostranstvu
- Program za majku i dete
- Usluge za mentalno obolele

Na kraju, imajući u vidu to da Republika Kosovo nema strategiju za „zaštitu dece“, teško je reći da li je ova oblast dovoljno zastupljena u budžetu. Međutim, značaj koji je dat ovom sektoru u opštem budžetu Kosova pokazuje da se Vlada trudi da odvoji sredstva za zaštitu dece.

Ono što je primetno je da programi za izgradnju kapaciteta Ministarstva rada i socijalne zaštite, Ministarstva zdravlja i Ministarstva za obrazovanje, nauku i tehnologiju imaju dovoljno sredstava za pokrivanje troškova, bilo iz javnog budžeta ili od ključnih donatora koji finansiraju zaštitu dece, kao što su UNICEF i EU.

2. Analiza podataka pravosuđa i sektora bezbednosti

Pravosudni sektor i sektor za bezbednost predstavljaju oko 0.5% opšteg budžeta Kosova za period 2010-2015. godine⁹. Iako se na osnovu podataka zaključuje da budžet za ovaj sektor opada, to nije realna slika zato što osim Ministarstva pravde koje je registrovalo sve neophodne podatke, druge institucije uključene u ovaj sektor nisu u stanju da ponude predviđanja za naredne godine. Razloga za to je što uporedo sa institucijama sektora socijalne zaštite koji može da pruža pomoć kategoriji dece koja su zlostavljana, napuštena ili zanemarena, itd, institucije koje deluju u oblasti pravosuđa i bezbednosti, ne mogu predvideti buduće slučajeve silovanja i na kraju krajeva to ne bi imalo nikakvog smisla.

Najznačajniji programi pravosuđa i sektora bezbednosti su zastupljeni preko programa Ministarstva pravde, srednjim budžetom od 81% opšteg budžeta sektora za period od 2010-2015. godine i 0.5% opšteg budžeta Republike Kosovo.

3. Korišćenje podataka od strane vlade i donatora

Proces procene sistema za zaštitu dece i izdvajanje budžeta Vladi Republike Kosovo predstavlja nešto novo zato što je ovo prva procena te vrste i zato što je sveobuhvatna. Ovaj proces služi Vladi za brojne potrebe, kao što su:

1. Identifikacija institucija uključenih u zaštitu dece i relevantne saradnje između različitih sektora.
2. Shvatanje značaja zaštite dece u pogledu budžeta. Posebno ako je iznos budžeta odvojen za zaštitu dece mali, do toga dolazi zato što to nije bila prioritetna oblast, i kao rezultat toga postoji nedovoljan budžet za ovaj sektor, ili može biti prioritet (npr. kao što je određeno strategijom ili drugim dokumentima) ali do nedostatka sredstava dolazi zbog nedostatka koordinacije između relevantnih struktura ili zato što je budžet ograničen i ne pruža mogućnost izdvajanja sredstava?
3. Shvatanje odvajanja sredstava iz budžeta za period od pet godina, na centralnom i lokalnom nivou. Tako se obezbeđuje koristan okvir zato što sadrži jasne projekcije u vezi sa tim koje oblasti imaju veći budžet a koje manji, i služi kao osnov kontrole usklađenosti između određenih prioriteta za ove oblasti i budžeta.
4. Procena obima ukupnog budžeta u cilju mogućeg rasta i identifikacije programa koji se finansijski podržavaju i sadrže elemente zaštite dece. Ona takođe ima za cilj analizu programa socijalne zaštite (gotovog novca ili usluga davanja gotovog novca) u cilju provere postojećih programa i njihovog prilagođavanja zaštiti dece i potrebe za budžetskim implikacijama.

⁹ Pogledajte aneks 3 Pravosuđe i sektor bezbednosti od značaja za decu

Određivanje troškova služi i donatorima kako bi videli na šta je potrošen njihov novac i pomaže im u koordiniranju napora u cilju izbegavanja duplog finansiranja i u planiranju budućih donacija. Na kraju, ova sveobuhvatna podela budžeta služi i Vladi za koordiniranje napora u sklopu svojih struktura i onih u saradnji sa donatorima.

Vlada može koristiti tabele troškova tokom procesa izrade strategija koje sadrže elemente za zaštitu dece kada god odluči da sastavi novu strategiju za zaštitu dece.¹⁰

7.4 Preporuke

7.4.1 *Izmena i dopuna postojećih strategija i zakona*

- **U slučaju izmene zakona o lokalnim finansijama predlaže se neophodna izmena izvora finansija za zaštitu dece u svim sektorima.**

Zaduženi za realizaciju ove preporuke će biti odgovorni za koordinaciju svih pitanja povezanih sa zaštitom dece. Ova preporuka će važiti onda kada se odrede mehanizmi koji će biti odgovorni za koordinaciju sistema za zaštitu dece (nalaz br. 3).

7.4.2 *Preporuke koje se odnose na sa koordinaciju između struktura i funkcionisanja sistema*

- Što se tiče posebnog granta, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije i Ministarstvo rada i socijalne zaštite prilikom pružanja usluga moraju imati nove politike za zaštitu dece i dodatni budžet sa centralnog nivoa namenjen opštinama.
- Ministarstvo za evropske integracije, u saradnji sa Kancelarijom za dobro upravljanje/ Uredom premijera, je dužno da uspostavi radnu grupu ili podgrupu kao posebnu strukturu za koordinaciju zaštite dece i dečijg pravosuđa.

7.4.3 *Pitanja povezana sa izgradnjom kapaciteta (obukama), aktivnostima analize stanja i socialne norme koje se odnose na sistem za zaštitu dece*

- **Jačanje kapaciteta „Odbora za zaštitu dece i dečije pravosuđe“ za određivanje prioriteta i budžetiranje** na osnovu evidencije u cilju poboljšanja izveštavanja i institucionalne odgovornosti.
- **Potreba za stručnim obukama ključnog osoblja resornih ministarstava**, glavni finansijski službenici, administrativni i ostali službenici koji rade na budžetiranju budući da su ove pozicije ključne prilikom planiranja i izvršenja.
- **Ministarstvo administracije lokalne samouprave – Odeljenje za ljudska prava nadgleda Opštinske jedinice za ljudska prava, savetuje i daje uputstva opštinama o odgovarajućem budžetu za realizaciju aktivnosti koje proizilaze iz Strategije i plana delovanja za dečija prava, koju je usvojila Vlada Republike Kosovo. Neke**

¹⁰ Podaci i informacije u vezi sa sistemom izvora finansija i budžetiranja programa i sektora su preuzeti iz određenih instrumenata skupa, korišćeni i kompletirani tokom rada sa članovima i akterima međuministarskog odbora za oblast izvora finansija.

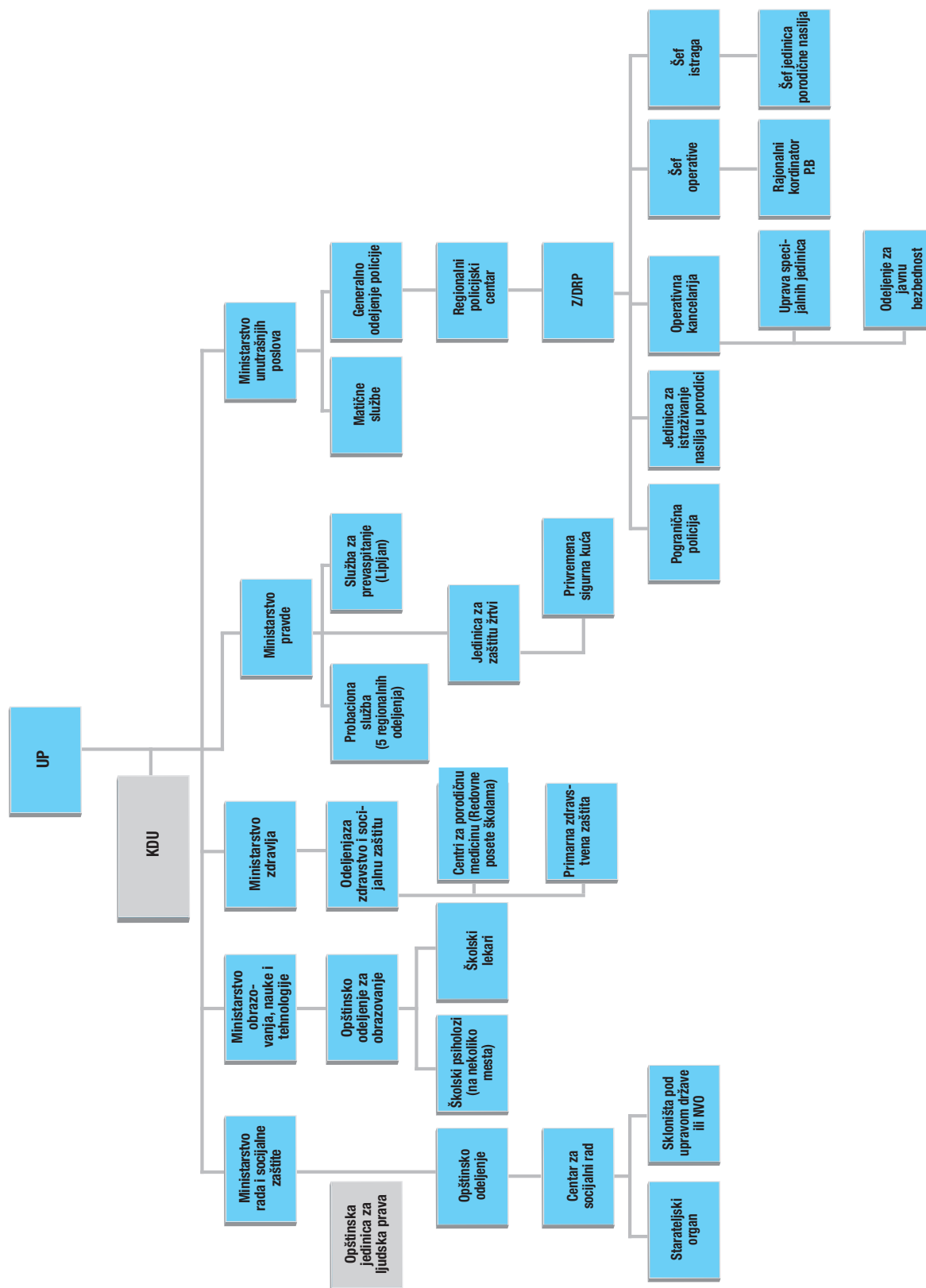
od Opštinskih jedinica za ljudska prava, sada već imaju budžetski potkod, kao npr. Vitina, Vučitrn, Glogovac, itd. Međutim, Ministarstvo administracije lokalne samouprave treba da igra značajniju ulogu u izgradnji kapaciteta u opštinama odnosno Opštinskih jedinica za ljudska prava, u pogledu pristupa sistemu za zaštitu dece i odgovarajućem budžetiranju aktivnosti povezanim sa ovim sistemom.

- **Kancelariji za dobro upravljanje i Jedinicama za ljudska prava u okviru resornih ministarstava i opštinama** treba dodeliti dovoljan budžet za potpuno sprovođenje mandata, uključujući i zaštitu dece.
- **Treba se podstaći plaćanje usluga na osnovu ugovora i performanse** u zaštiti dece na nivou opština.

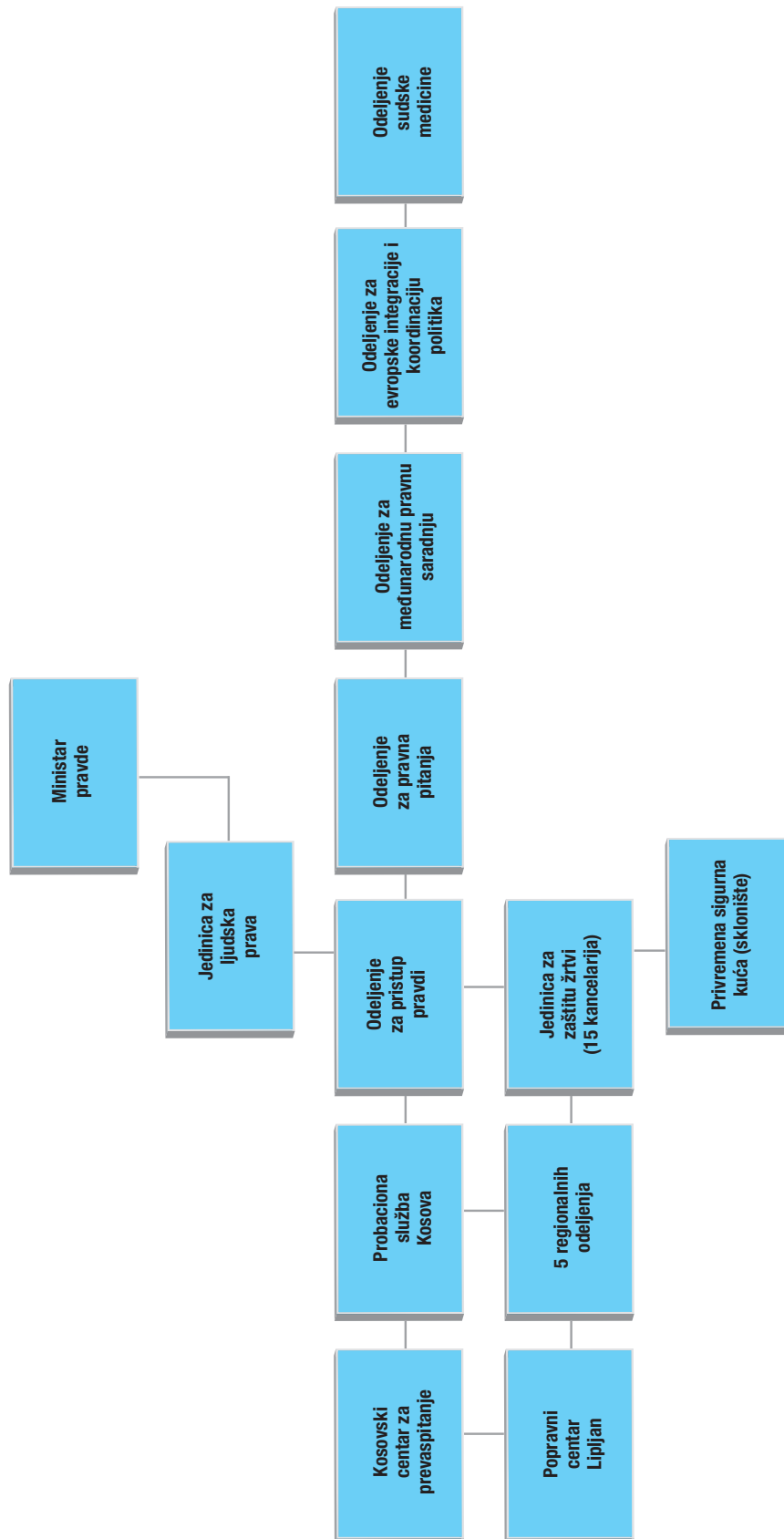
Aneks 1 – Šema sistema za zaštitu dece na centralnom nivou

Aneks 2 – Šema sistema za zaštitu dece na lokalnom nivou

Aneks 3- Šema pravosudnog i sistema bezbednosti

Bibliografija:

1. Ustav Republike Kosovo.
2. Zakon o maloletničkom pravosuđu br2010/0-L-193 .
3. Zakon br. 2008/03-L-002 „o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Kosova“
4. Zakon br. 2008/03-L-003 „o izmenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku Kosova“
5. Zakon br. 03/L-238 „o civilnim aspektima međunarodne otmice deteta“
6. Zakon o radu br. 2010/03-L-212.
7. Zakon br. 03/L-022 „o materijalnoj podršci porodica dece sa ograničenim sposobnostima“
8. Zakon br. 2003/19 „o bezbednosti na poslu, zdravstvenoj zaštiti radnika i radnoj sredini“
9. Zakon br. 2010/03-L-191 „o izvršenju krivičnih sankcija“
10. Zakon br. 03/L-182 „o zaštiti od nasilja u porodici“
11. Zakon br. 02/L-17 „o socijalnim i porodičnim uslugama“
12. Zakon br. 03/L-040 „o lokalnoj samoupravi“
13. Zakon br. 03/L-019 „o stručnom usavršavanju i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima“
14. Zakon br. 2003/15 „o šemi socijalne pomoći“
15. Zakon br. 03L/-134, „o slobodi udruživanja NVO“
16. Zakon br. 2004/46 „o matičnim knjigama“
17. Zakon br. 2002/2 „o osnovnom i srednjem obrazovanju“
18. Zakon br. 2004/ 3 „o zabrani diskriminacije“
19. Zakon br. 2004/32 „o porodici“
20. Zakon br. 2004/37 „o inspekciji obrazovanja na Kosovu“
21. Zakon br. 2010/03-L/223 „o Sudskom savetu Kosova“
22. Zakon br. 2010/03-L-241 „o javnoj nabavci u Republici Kosovo“
23. Novi zakon o sudovima;
24. Predlog zakona o zaštiti svedoka.
25. Statistika Ministarstva obrazovanja 2009/2010;
26. Strateški plan Ministarstva obrazovanja, Kosovo 2011-2016;
27. Studija ZSK, demografska studija sprovedena sa UNFPA, 2003;
28. Studija siromaštva, Svetska banka, 2005;
29. Studija nutritivnog statusa trudnica i dece školskog uzrasta na Kosovu, UNICEF;
30. Statistika ZSK, 2009;
31. KIJZ, 2010 Ispitivanje kvaliteta usluga vakcinisanja -LOT;
32. Statistički izveštaj, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije;
33. KIJZ, Izveštaj epidemiološke situacije HIV/AIDS, 2009;
34. Statistika NVO, Handikos;
35. Perinatalno stanje na Kosovu za period 2000-2008. godina;
36. Registracija rođenja na Kosovu, UNICEF 2008, Studija o dečijem radu na Kosovu, UNICEF 2004;
37. Studija „istraživanje nasilja nad decom u školama Kosova“ UNICEF 2005;

38. Studija „o zaštiti i pomoći koja se pruža deci žrtvama trgovine ljudima;“ UNICEF Kosovo;
39. Uredba br. 2001/14 „o osnivanju ZSK“;
40. Poslednja demografska studija, 2003;
41. Studija „Bezbednost počinje u kući“
42. Uredba 2001/4 „o pomoći žrtvama trgovine ljudskim bićima“
43. Izveštaj ombudsmana, 2010;
44. Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena;
45. Konvencija o dečijim pravima;
46. Nacionalna strategija i plan delovanja za borbu protiv trgovine ljudskim bićima 2008-2011;
47. Uredba UNMIK-a o „uspostavljanju parlamentarne strukture za zaštitu dece“;
48. Administrativno uputstvo br. 17/2008 „o sprečavanju i eliminisanju opasnih oblika dečijeg rada na Kosovu“;
49. Administrativno uputstvo br. 1/2010 „o organizacionoj strukturi i funkcijama agencije za upravljanje oduzetom imovinom“;
50. Izveštaj Evropske unije o progresu Republike Kosovo;
51. Nacionalna strategija i plan delovanja o dečijim pravima u Republici Kosovo 2009-2013;
52. Izveštaj o progresu na Kosovu, oktobar 2010. godine;
53. Konačni izveštaj procene programa civilnog društva na Kosovu, februar 2008. godine;
54. Civilno društvo i zakonodavni proces na Kosovu;
55. Strategija o integraciji zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Republiku Kosovo, 2009-2015;
56. Strategija o najgorim oblicima dečijeg rada, 2013 -2016;
57. Zakon br. 03/L-40 o korišćenju ili trgovinom pesticidima;
58. Studija Odeljenja za ljudska prava i zajednice – Jedinica za nadgledanje pravosuđa – Centri za socijalni rad u civilnom postupku, mart 2010;
59. Studija OEBS-a Suđenje u porodičnim slučajevima na Kosovu: Pitanja koja se povezuju sa upravljanjem predmetima, februar 2011; i
60. Studija Odeljenja za ljudska prava i zajednice – Jedinica za nadgledanje pravosuđa, Neefikasna pravna zaštita, septembar 2010.